

Küresel Kapitalizm Krizden Çıkıyor mu?

Mustafa Durmuş*

Özet

Uluslararası kapitalizmin sistemik krizinin uzun dönemli yeni bir aşamasındayız. Bu krizin en kötü aşaması Eylül 2008’de Lehman Brothers’ın batışıyla başlamıştı. O tarihten sonra dünya kapitalizmi yere çakıldı. Bazı ana akım iktisatçılara göre 2009 ilkbaharından itibaren toparlanma belirtileri ortaya çıkmaya başladı. Ekonomilerin yeşil filizler vermeye başladığını ileri süren bu iktisatçılara karşılık Roubini ve Stiglitz gibi diğer bazı iktisatçılar, krizin sona ermediğini, yeni spekülasyonların şişirildiğini, uzatılmış bir ekonomik sürünme dönemine girildiğini, çift dipli bir resesyonun görülebileceğini, ya da en iyimser ihtimalle çok yavaş ve uzun sürecek bir toparlanmanın söz konusu olabileceğini vurguluyorlar.

Krizden sağlıklı bir çıkışın önünde ciddi engeller var. Bunlar, ABD mortgage piyasasındaki finansal kurumların sürmesi, reel sektörde karlılığın hala çok zayıf olması, kriz sonrasında daha da artan bütçe açıkları ve kamu borç stoku, Çin ekonomisinin sıkıntıları, artan korumacılık önlemleri ve bunun uluslar arası ticareti daraltması ve tüketici borçlandırılmasının artık seçenek oluşturmaması.

Diğer yandan toparlanma olsun olmasın, tüm dünyada çalışan sınıfların koşulları giderek daha da kötüleşiyor. Toparlanma iddialarına rağmen işsizlik artarak sürüyor. Ücret kısıntıları, sosyal haklardaki kısıntılar ve sağlık, eğitim harcamalarına ayrılan payların azaltılması, buna karşılık KDV, ÖTV gibi dolaylı vergilerin artırılması krizin faturasının emekçilere ödettilirmeye devam edileceğini gösteriyor.

Anahtar sözcükler: Finansal kriz, resesyon, toparlanma, yeşil filizler, kar oranları.

Abstract

A new phase of the long-term systemic crisis of international capitalism is unfolding. Its worst phase started immediately after Lehman Brothers went bankrupt in September 2008. World capitalism then went into a half a year long tailspin. Since Spring 2009, some mainstream economists have been pointing out that the economic ‘green shoots’ sprouting forth, supposedly announcing an anticipated recovery. And more and more optimistic predictions of economic recovery are worldwide. Some other economists, however stress that this is not the end of the crisis, although some economic indicators are pointing to the end of the economic slide. All downturns eventually hit a bottom at which the economy stabilises at a new low level, or from which a recovery takes off. But this is not a normal recession, and the recovery, when it comes, will not be a normal recovery. Major economists like Roubini and Stiglitz warn that behind the “green shoots” and talk of “economic recovery” is in fact there is a return to a new speculative, and probably short-lived, bubble and we are going into an extended period of “economic malaise” and a “double-dip recession” or at best an anemic recovery. Socialists predicts that the world is not facing a routine cyclical recession but a deep structural crisis which will probably extend for years.

* Doç.Dr., Gazi Üniversitesi İİBF Maliye Bl.Öğr.Üyesi

Some underlying factors that seem to be just preventing green shoot recovery from turning into vigorous new growth are as follows : First, ongoing financial crisis in sub prime mortgage market, due to decreasing prices of both residential and commercial estate. As the financial system is severely damaged, the credit crunch will not ease quickly. Second, due to weak profitability, corporates' interest payments fell short of commitments. Third, rising budget deficits and government debt ratios threaten financial stability and may cause a new medium-term crisis. Fourth, China's crisis is deepening and threatening a global recovery. Fifth, rising protectionism among leading capitalist countries may cause trade wars. Finally financing through consumer credits is no longer an alternative.

Recovery or not, the misery of the working class all over the world is going to deepen. Unemployment is going to continue to grow even in a weak recovery. Job creation, moreover, is years away. Cuts in wages, benefits, pensions and health care and increases in indirect taxes like VAT and SCT will accelerate, making workers pay for the crisis.

Key Words: Financial Crisis, recession, recovery, green shoots, profit rates

GİRİŞ:

Uluslararası kapitalizmin uzun dönemli sistemik krizinin yeni bir aşaması ile karşı karşıyayız. Aralık 2007'de başlayan resesyon 1929–1933 krizinden bu yana ortaya çıkan en derin, en uzun küresel krize dönüştü. Bu krizin en kötü aşaması, Lehman Brothers'in batmasına izin verildiği Eylül'de başladı. Sonrasında dünya kapitalizmi bir helikopter gibi döne döne yere çakıldı. Bankacılık sistemi çökerken, bankalar yüzlerce milyar ABD doları tutarında zarar ettiler. Finansal sistem fiilen iflas etti, Sermaye piyasaları kapandı ve öyle bir noktaya gelindi ki dünya çapında çok büyük boyutlu devlet müdahaleleri gerekli hale geldi. Bunun sonucunda dünya gayrisafi hâsılası % 4–6 dolayında düşerken, gelişmiş ülkelerde sanayi üretimi % 15–25 arasında geriledi, ihracat çöktü ve dünya ticareti % 20'nin üzerinde daraldı. Bu istatistikler 1930'dan bu yana ilk kez görüldü.

Ekim 2007 itibariyle 250 milyar ABD doları olarak tahmin edilen ABD eşik altı kredi ve menkul kıymetler piyasası zararının, dünya çapında 20 katı büyüklüğünde (4,7 trilyon ABD doları) bir reel hâsıla kaybına ve dünya borsalarında yaklaşık 100 kat büyüklüğünde (26,4 trilyon ABD doları) bir zarara neden olacağı tahmin edilmektedir.¹ Bir diğer kaynağa göre, küresel kapitalist kriz sadece ABD'de 10–12 trilyon ABD doları zarara neden oldu.² Asya Kalkınma Bankası'nın hesaplamalarına göre ise kapitalist dünyanın toplam zararı 50–60 trilyon ABD

1 Olivier Blanchard, "The Crisis: Basic Mechanisms, and Appropriate Policies" , IMF WP/09/80, 2009,s. 3

2 William R. Thomson, "Global Financial Crisis Worst Since 1930's Depression", The Market Oracle, Stock-Markets / Credit Crisis 2008, <http://www.marketoracle.co.uk/Article5533.html> (20.6.2008),

dolarını bulacaktır. Buna, kriz nedeniyle kamu gelirlerindeki azalma ve krize karşı uygulanmakta olan mali ve finansal teşviklerin neden olduğu bütçe açıkları ve kamu borç stoklarındaki artışlar dâhil edilmemiştir.

Kriz, son otuz yıldır genel kabul görmüş neo-liberal burjuva iktisat politikalarının da ciddi biçimde sorgulanmasına neden oldu. Akabinde Batılı kapitalist hükümetler trilyonlarca ABD doları tutarındaki çalışan sınıf ve orta sınıflardan aldıkları ya da ileride alacakları vergiyi bankacılık sistemini kurtarmak için kullanmaktan çekinmediler. Bu çapta nakit desteği ve anti-döngüsel diğer önlemlere rağmen küresel deflasyonist çöküş önlenemedi. Tam bir eşleme içinde, küresel resesyon küreselleşme dönemi ile kurulmuş olan dünya düzeninin temellerini de sarstı, adeta sermayenin gidecek yeri kalmadı. Sermaye yitimine uğramamış hiçbir sektör ya da piyasa mevcut değil. Mart 2009 itibariyle, sermayedarlar küresel servetin % 45 oranında erimesinin³ yasını tutuyorlardı.

Nisan 2009'dan bu yana zayıf ve çok yavaş bir toparlanma söz konusu...

Nisan 2009'dan itibaren bu serbest düşüş sona erdi. Yani, düşüş daha yavaş bir oranda devam etti. Batıda "green shoots" yani "yeşil filizler" olarak adlandırılan bu durum, ana akım iktisatçıları tarafından ekonomik düşüşün sonuna geldiği biçiminde yorumlanırken, radikal bazı iktisatçılarınca "insanların geleceği tahmin etmeleri ve bunun üzerinden kumar oynamaları" olarak değerlendirilmektedir.⁴

Nitekim son aylarda dünya menkul kıymet borsalarındaki yükselişler, krizden çıkılmaya başlandığı yönündeki değerlendirmelerin artmasına neden oldu. Öyle ki, dünyadaki tüm temel borsalardaki değişimleri ölçen bir endeks olan MSCI World Index Mart 2009'un ortasından bu yana % 66 oranında yükseldi⁵. Aralarında Goldman Sachs'ın da bulunduğu büyük Wall Street yatırım bankaları ve finansal kuruluşlar brokerlerine 140 milyar ABD dolarlık bir ödeme yapmaya hazırlanıyor⁶. Büyük medyanın haberlerine bakılırsa iki yıl önce *Lehman* Brothers'in batışı sırasında yaşanan çöküş sanki hiç yaşanmamış gibi.

Borsalardaki ve büyük yatırım bankalarının karlarındaki yükselişe ilave olarak, işsizlik artış hızının yavaşlamakta olduğunun işaretleri de geldi. Örneğin ABD'de 2009 yılının ilk üç ayında, işsizlik ayda ortalama 691.000 civarında artarken, bu

3 (www.reuters.com/article/ousiv/idUSTR52966Z20090310).

4 Steve Palmer, "US: Green shoots will become rotting weeds" , Revolutionary Communist Group, FRFI 210 August / September 2009.

5 <http://www.bloomberg.com/apps/news?> (23.11.2009)

6 The Wall Street Journal, "Wall Street On Track To Award Record Pay", <http://online.wsj.com/article> (14 October 2009)

sayı Temmuz'da 360.000'e ve Ağustos'ta yılın en düşük rakamına gerileyerek 298.000'e geriledi.⁷ Büyük medyanın haberlerine göre, sadece ABD ve İngiltere değil, Fransa, Almanya ve Japonya'da da toparlanma işaretleri var ve ilk kez 2009 yazında iki ay üst üste GSYİH büyüdü. Çin gibi krizden bu yana 10 milyonun üzerinde işsiz ortaya çıktığı bir ülkede de son aylarda % 6,5'lik bir büyüme elde edilebildi⁸.

Ancak, bugün küresel bir toparlanmanın müjdesini verenlerle, daha önce kriz sinyallerini hafife alanların aynı kişiler oldukları gerçeği unutulmamalıdır. George Orwell'in: "*politik dil yalanı gerçek gibi, cinayeti ise saygı değer bir fil gibi göstermek ve boş şeylere maddi bir görünüm vermek amacıyla tasarlanmış bir dildir*"⁹ sözünden hareketle, bugünlerde olan şeyin en iyimser bir ihtimalle, dünya ekonomisinin 2008 krizi öncesine göre, çok daha düşük bir düzeyde istikrara doğru ilerlemesi olduğu söylenebilir. Bunu en iyi Financial Times betimlemiştir: "*Toparlanma fizik kanunlarını yansıtmaktadır. Eğer döşemeye bir şey düşürürseniz, birkaç kez sıçrar, sonra sabitlenir*"¹⁰.

Nitekim büyük medya ekonomik toparlanma haberlerini şişirirken, aynı anda, diğer bazı göstergeler toparlanmanın yavaş ve tembel olacağını, yüksek bir enflasyon riskinin varlığını ve hatta çift dip ya da W biçimli bir ikinci çöküş olabileceğini gösteriyor. Roubini uzatılmış, sıkıntılı bir iktisadi sürünme, çift dipli bir resesyon ya da en iyisinden solgun-anemik bir toparlanmaya doğru gidildiği konusunda sürekli uyarılmaktadır¹¹. Ayrıca NIESR bir stagnasyon öngörüsünde bulunuyor. Yani önümüzdeki dönemde bazı aylarda hâsıla artarken, diğer bazı aylarda hâsıla düşecektir¹². Bu değerlendirmeler aslında "bu krizle dünyanın normal bir döngüsel çöküş yaşamadığını, daha ziyade kapitalizmin organik, yapısal bir kriziyle karşı karşıya olduğumuzu, bu nedenle de bu krizin yıllarca sürebilecek bir kriz niteliğinde olduğunu, daha derin düşüşler ve geçici toparlanmalar şeklinde başka keskin dönemler yaşanabileceğini ve bu zayıf toparlanmaların çalışan sınıfların durumunu iyileştirmeyeceğini" ileri sürenleri¹³ haklı çıkartmaktadır.

7 <http://www.bls.gov/news.release/empsit.nr0.htm> , <http://www.bls.gov/news.release/empsit.toc.htm>

8 ILO, World of Work Report 2009- The Global Jobs Crisis and Beyond, s.22

9 George Orwell, Politics and the English Language, 1946, http://www.thirdworldtraveler.com/George_Orwell/Politics_English_Language.html (23.11.2009)

10 Too Early to Declare a V-Shaped Victory , <http://www.ftchinese.com/story>, (27.7.2009)

11 http://www.roubini.com/roubini-monitor/257556/the_risk_of_a_double-dip_recession_is_rising, (24 August 2009).

12 <http://www.independent.co.uk/news/business/news/car-sales-to-drive-uk-out-of-recession-1783892.html> (9 September 2009)

13 Vincent Kolo, "Global Economy- What Recovery? A Year of Crisis Fighting by the G20 Has Changed Very Little", Socialist Alternative, 2009, (21 Eylül 2009), www.socialistalternative.org

KRİZ SÜRÜYOR...

Krizin sona erdiği söylemleri yanıltıcıdır. Çünkü, teknik olarak, üretimde, hasıladaki süregelen düşüş anlamına gelen resesyon bazı ülkelerde sona erse de, halen daha geniş çaplı bir kriz devam etmektedir. Resesyon sırasında kaybedilen hâsılanın ancak çok az bir kısmı geri yerine konulabilmiştir. Eurostat'a göre, hâsıla 2009'un Haziran ve Temmuz aylarında Euro bölgesinde düşmeye devam etmiştir¹⁴.

Bankaların eski sağlığına kavuştuğu iddiası ise prematüre bir iddiadır. Örneğin, Moody's 2007 krizinin başından Eylül 2009'a kadar İngiliz bankalarının zararının 110 milyar pound olduğunu ve bunun bir kaç yıl içinde 240 milyar pounda çıkacağını tahmin etmektedir.¹⁵

Önümüzdeki en az bir yıl işsizlik oranı daha da artacaktır. Yani, çöküşün ekonomik, sosyal ve politik etkileriyle uzunca bir süre yaşamak durumunda kalacağız.

Ayrıca, medyadaki toparlanmaya ilişkin iyimser verilere rağmen kapitalistler ve neo-liberalizmin saygın ideologları sürdürülebilir bir karlılık ve büyüme günlerine geri dönebileceklerine pek de inanmıyorlar ve her fırsatta endişelerini dile getiriyorlar. Çünkü finansal çöküşün etkileri hala devam ediyor ve bu etkiler kısmi de olsa toparlanmayı tehdit ediyor¹⁶.

Toparlanmayla ilgili verilere bakıldığında iş âleminin kaygılarına katılmamak mümkün değildir. Öncelikle, beklenen düzelleme bariz bir biçimde güçsüz bir düzellemedir. Öyle ki, dünyada, 2009 yılının ikinci yarısında % 0,5 ile % 1 arasında; 2010 yılında ise % 1–2 arasında büyüme beklentisi var.¹⁷ Dünya Bankası'na göre ise, tek başına en yoksul ülkeler kriz nedeniyle bu sene 1 trilyon ABD dolarlık bir kayba uğrayacaklar. Az gelişmiş ülkeler (AGÜ) 2009'da ortalama olarak sadece % 1–2 büyüyebilecekler. Çin ve Hindistan'daki büyüme dışarıda tutulduğunda ise AGÜ ekonomileri fiilen % 1,6 oranında daralacaktır. Yüz milyonlarca insan bu ülkelerde mutlak yoksulluğa itilecekler¹⁸. Oysa genelde keskin düşüşlerin ardından hızlı ve büyük büyüme beklenir. Örneğin 1929–1933 krizinden sonraki beş yılda (1933–1937) büyüme oranı ortalama % 9,5 olmuştur.¹⁹

14 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsi eb020>

15 www.bloomberg.com, 14.09.2009

16 Bu konuda son aylarda seçkin iktisatçılar tarafından yapılan değerlendirmelerin bir derlemesi için bkz. http://www.wppmc.com/newsroom/archives/2009_06_01_index.html (22 Aralık 2009); Kenneth Rogoff, "From financial crisis to debt crisis," www.project-syndicate.org (21 December 2009)

17 <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/02/weodata/index.aspx>

18 World Bank (2009), The World Bank Annual Report , p.12 <http://web.worldbank.org>

19 FDIC, "The First Fifty Years", <http://www.fdic.gov/bank/analytical/firstfifty/chapter1.html>

Aslında, daha hızlı bir büyüme oranı gerçekleşse dahi bu, krizin sona ereceği anlamına gelmemektedir. Çünkü serbest düşüşün sona ermesi serbest piyasanın kendi kendine düzeltme yapmasıyla değil, dünya ekonomisinin şu ana kadar görebildiği en büyük mali ve parasal teşvikler sayesinde olmuştur. Öyle ki, geçen yıl finansal sistemin tümünden çöküşünü önleyen şey, sistemin kendi dinamikleri değil, özel sektör borçlarının kamu borcuna dönüştürülmesi olmuştur.

Bir başka deyimle, kapitalizmin bu krizi, bankaların ve finansal kuruluşların borçlarının devlet tarafından şu ana kadar görülmemiş ölçüde devralınmasıyla sonuçlanmıştır. Süreç yeni bir aşamaya girmiştir: “Finans kapital uzunca bir süredir kapitalist devletlerin tahtına oturmuştu, krizle beraber bu yerini daha da güçlendirmiş ve finans kapital ve devlet daha fazla bütünleşmiştir. Bu da aslında tekelci devlet kapitalizminin en ileri aşamasıdır”²⁰.

Ancak, kamu borcu da, barış yıllarında daha önce hiç görülmemeyen bir düzeye fırlamıştır. Örneğin, sadece Obama Hükümeti toplamda 10 trilyon ABD dolarını aşan bir tutarda nakit desteği, sübvansiyonlar, garantiler ve krediler aracılığıyla bankalara çok büyük destekler vermiştir. Bu desteğin bedelinin ise, uzun yıllar yaşam standartları düşecek olan başta Amerikan halkı olmak üzere tüm dünya halklarınınca ödeneceği açıktır.

Nitekim ABD’de 2009 yılının son üççeyreğinde yerli üretim ve genelde de fiyatlar düşüş içerisinde. Finans dışı şirketlerin getirileri 2006 yılında % 10,5’luk zirvenin ardından 2007’de % 9,4’e ve 2008 yılında % 8,1’e geriledi. Karlılıktaki bu düşüş kar miktarında da düşüşe neden oldu. 2008’in ilk yarısında 1,59 trilyon ABD doları olan karlar, son çeyrekte 1,26 trilyon ABD dolarına geriledi. Her ne kadar 2009 yılının ilk çeyreğinde karlar 1,31 trilyon ABD dolarına yükselmiş olsa da, bunun nedeni yabancı kapitalistlerin kar transferinde ortaya çıkan azalmaydı. Karlılıktaki bu ciddi düşüş kendisini 2008 yılının başından bu yana düşmekte olan üretken yatırımlar üzerinde de gösterdi. Sermaye birikimindeki bu azalma sermayedeki düzenli azalmayı açıklamaktadır.²¹

Resmi verilere göre, 2008 Eylül ayı ile 2009 Eylül ayı arasında geçen bir yıllık sürede ABD’de gerçekleşen iflas sayısı 1.402.816’dır. Bu, dönemsel olarak % 34,5’lik bir artış demektir.²². Onlarca yıldır ekonomik büyümenin motoru olan dünya ticareti 1982 yılından bu yana ilk kez % 10 dolayında küçülmüştür²³.

20 John Bellamy Foster ve Robert W. McChesney, “Monopoly-Finance Capital and the Paradox of Accumulation”, Monthly Review, October 2009.

21 <http://www.uscourts.gov/bnkrpctystats/statistics.htm#quarterly> (24 .12.2009)

22 <http://www.wsws.org/articles/2009/mar2009/bank-m10.shtml>

23 <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsi eb020>

Çin'in en büyük ihracat pazarı durumunda olan AB toparlanmanın başladığını ilan etse de, 2009'da GSYİH'nın % 4,1 ve 2010'da ise % 0,1 oranında daralacağını açıklamıştır²⁴. OECD'ye göre ise ABD ekonomisi 2009'da % 2,8 oranında daralacaktır²⁵. Bu veriler, krizin reel sektörde halen derin olarak sürdüğünü göstermektedir.

BANKALAR HALA REEL KESİME YETERLİ KREDİYİ VERMİYOR...

2008 kriziyle ortaya çıkan küresel kredi kuruması bankalardan şirketlere doğru olan kredi akımını bütünüyle durdurmuştu. Hükümetlerin zor durumdaki bankalara trilyonlarca ABD doları tutarında taze para aktarmasıyla, krizinin patlak verdiği günlere göre, bugünlerde kredi hattında belli bir canlılık olsa da, bankalar hala reel sektöre yeterince kredi vermiyorlar. Çünkü bu kesimin karlılık oranları hala çok düşük ve aldıkları kredileri geriye ödeyememe riskleri ciddi olarak devam ediyor. Nitekim Standard & Poor's'a göre, dünya çapında son 29 yılda borçlarını ödemede güçlüğü düşen şirket sayısı zirve yaptı ve 260'ı buldu. Bundan önceki en yüksek rakam 2001 resesyonunda görülen 229 rakamıydı. Bunların en zor durumunda olan 226'sının borcu Aralık 2009 ortası itibariyle 220,5 milyar ABD doları tutarındadır. Borç ödeme güçlüğüne düşen büyük şirketlerin 188'i ABD, 20'si Avrupa, 30'u yükselen piyasalara ve 16'sı Kanada ve Japonya gibi Okyanus ötesi ülkelere ait. 70 şirket iflasla karşı karşıya, 101 şirket yüksek borç roll-over maliyetleri ve 89 şirket faiz ve anapara ödeme zorluklarından dolayı sıkıntıda. 2010 yılında bu kervana yeni şirketler katılacak.²⁶

Bu nedenle de resmi rakamlara göre, örneğin İngiliz iş âleminin harcamaları son 43 yılın en düşüğünde seyrediyor, çünkü firmalar harcamalarını ciddi olarak kısmak zorunda kaldılar. Yeni sermaye yatırımlarındaki bu düşüş, toparlanma için gerekli olan sermaye stokunun oluşumunda da ciddi bir engel oluşturmaktadır.

İlave olarak ABD'de son yedi aydır tüketici kredileri düşmektedir. Faiz oranları en düşük seviyelerinde kalsa dahi banka kredileri Ağustos 2009'da % 10,6, Eylül'de % 10,5 ve Ekim'de % 9,3 oranında azaldı.²⁷

24 <http://www.oecd.org/dataoecd/41/33/35755962.pdf>

25 Anousha Sakoui,, "Number of global defaults at record", Financial Times, (14, 22 December 2009),www.ft.com.

26 <http://www.federalreserve.gov/releases/g19/Current/> (7 December 2009).

27 <http://investment-blog.net/us-double-digits-unemployment-rate-of-1980-1981-vs-2008-2009-single-digit/>

YÜKSEK DÜZEYDEKİ İŞSİZLİK TOPARLANMAYI ZAYIFLATIYOR...

Yeterince yeni sermaye yatırımı yapılmamasının yanı sıra, sanayi ve inşaat alanında çok büyük çapta atıl kapasiteler mevcuttur. Çok yüksek boyutlara erişmiş olan kamu borçları, iş âlemi ve bireysel borçlar ile birleştiğinde bu atıl kapasiteler kalıcı bir toparlanma için ciddi engeller oluşturmaktadır. Bugünlerde sanayi ve inşaatın hemen her sektöründe % 30'un üstünde bir aşırı kapasite söz konusudur.

Tüm bu gelişmeler işsizlik oranını artıracaktır. Her ne kadar ABD'de bu oran hala % 10'un biraz altında olsa da UBS bankasına göre bu gerçekte % 16,5'tir²⁸. Zira bu rakam yarı-zamanlı çalışan işçileri, iş aramaktan vazgeçenleri ya da eksik istihdam edilen işçileri kapsamamaktadır. Dünyanın ikinci büyük ekonomisine sahip Japonya'da bile son zamanlardaki % 0,8'lik büyümeye rağmen işsizlik oranı % 5,7'ye çıkmış ve geçen Ağustos'tan bu yana bir milyon Japon işsizler ordusuna katılmıştır²⁹. OECD, 2010 yılı sonuna kadar 25 milyon yeni işsiz ortaya çıkacağını ileri sürmektedir³⁰. ILO'ya göre 2008 yılında ortalama ücretler sadece % 1,4 arttı (2007'de bu oran % 4.3 idi). Buna karşılık, ABD'de artış olmadığı gibi Meksika, İzlanda, Tayvan ve Hong Kong gibi ülkelerde ücretler % 3,5 ile % 6,2 arasında değişen oranlarda fiilen düştü. 2009 yılı öngörülerini düşüşün hem hızlanacağını hem de yaygınlaşacağını ortaya koymaktadır. Nitekim sadece ilk çeyrekte 20 ülkede ücretler % 1 ile % 21 arasında değişen oranlarda düşmüştür³¹. Doğal olarak, daha az iş, daha az gelir, daha az gıda ve diğer tüketim harcaması demektir ve bu da ekonomiyi olumsuz etkileyerek daha ileri bir durgunluk spiriline sürükleyecektir.

BÜYÜK BANKALARIN BATIŞINA İZİN VERİLMEMEYECİK. BANKALAR SERMAYE TEMERKÜZÜ VE KENDİ ARALARINDAKİ TİCARETTEN KAR ETTİLER...

Bankacılık krizi tam olarak sona erme de banka batışlarıyla ilgili endişeler büyük ölçüde ortadan kalktı. Obama Yönetimi artık devletleştirme çağrısı yapmıyor. Kamu fonlarının bankalara akıtılmasıyla para piyasalarındaki kilit açılmaya başladı ve Interbank kredileri normale döndürüldü. Risk primleri daraltıldı ve sermaye piyasaları yeniden çalışmaya başladı. Pek çok firma ya da birey için kredi almak hala çok zor olsa da kredi piyasası görece olarak daha işlevsel.

28 <http://www.oecd.org/dataoecd/41/33/35755962.pdf>

29 http://www.oecd.org/document/57/0,3343,en_2649_33927_43136377_1_1_1_1,00.html

30 ILO, Global Wage Report 2009 (Update), <http://www.ilo.org>

31 Financial Times, (15.7.2009), www.ft.com

Bazı büyük bankaların son 18 aylık zararlarından kurtularak, 2009 yılının ilk altı ayında karlarını artırmalarının nedeni ise, ekonomik toparlanma değil, kapitalist hükümetlerin bankalara aktardıkları paralar (bail-outs) ve banka birleşmelerinin sonucunda finans kapitalin giderek daha da merkezileşmesidir. Hemen hemen tüm bankalar, banka kurtarma programından ve cömert sigorta planlarından yararlanmışlardır. “Varlık Koruma Programları-TARP” zarardaki bankaların bile kara geçmelerini sağlamıştı. Tüm bunlar çalışan sınıfların vergilerinin artması ve halka dönük kamu harcamalarının kısılması pahasına gerçekleşti.

Bu destekle bankalar kendi aralarındaki kredi kanallarını yeniden açarken, finans dışı sektöre olan ilgisizliklerini sürdürdüler. Özellikle bazı büyük bankalar hükümetlerden aldığı büyük çaplı nakit desteğiyle ağırlıklı olarak yatırım bankacılığı faaliyetlerine yönelerek büyük karlar elde ettiler.

Finans dünyasından gelen haberlere göre, Goldman Sachs ve JP Morgan bono, CDS ve diğer türev ticaretinden çok büyük karlar elde ettiler. Sadece Goldman Sachs 2009’un ikinci çeyreğinde 3,44 milyar ABD doları kar etti ki bu, geçen yılki aynı dönem karının % 65 üzerindedir. Eğer bu karlar devam ederse, personeli 22 milyar ABD dolarlık ücret ve prim alacak³². Londra temelli Barclays Bankası ise brokerlerine, hazine bonusu, türev araçlar ve döviz piyasasından kazandığı 10 milyonlarca Pound’u ödüyor. Bankanın yatırım bankacılığı kolu olan Barclays Capital 2009 yılında toplam banka karının üçte ikisini sağladı. Ağustos 2009’da ilk altı aylık vergi öncesi kar olarak banka 3 milyar Pound kar açıklamıştır.³³ Bu karlılığa rağmen banka 2007 yılından bu yana personel çıkartmayı sürdürüyor ve emeklilik planlarını ciddi bir biçimde buduyor. İngiliz Devleti’nin % 70’ine sahip olduğu Royal Bank of Scotland ise üst düzey yönetici Stephen Hester’e 9,6 milyon pound tutarında bir ödeme yapmayı planlamaktadır.

Yani, bankalar eski numaralarına geri döndüler. Büyük bankalar, yaratıcı muhasebe tekniklerine dayalı olarak kısa dönemli karlar elde ettiler. En büyük beş banka 2008 ikinci çeyreğe göre bu yıl aynı dönemde karlarını ikiye katladı. Karların kaynağı ise ticari bankacılık kredileri satışları değil, yatırım bankacılığı faaliyetlerinden elde edilen gelirlerdir. Yani, bu karlar, ekonomik faaliyetlerle ilgili değil, spekülasyon gibi finansal buluşlarla ilgili karlardır. Borsalardaki oyunlar, mal fiyatlarındaki toparlanma ve kurumsal el değiştirmelerin yeniden başlaması (M&A faaliyetleri) spekülasyon için zemin hazırlamıştır. Stiglitz’e göre “bankaların elde ettiği karlar onların olurken, eğer bu kumarda kaybederlerse, Obama ne derse desin, devlet tarafından tekrar kurtarılacaklardır”.³⁴

32 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8180775.stm>

33 BBC, www.bbc.co.uk, (22.06.2009), <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1194658/Outrage-return-mega-bonus-RBS-boss-Stephen-Hester-wins-9-6m-pay-deal.html>

34 Joseph E. Stiglitz, “Too Big to Live”, 2009, (7.12.2009), <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz119> (24.12.2009)

İngiliz Bankalar Birliği'ne (The British Banking Association) göre, bu karların kaynağı diğer finansal şirketlere yapılan yatırımlar ve verilen kredilerdir. Bunun en güzel örneği Goldman Sachs'tır. Çünkü karlarının % 75'inden fazlası bu tür bir ticaretten geliyor. Bankanın başkanı Gary Cohn'un kendi ifadesine göre, karın çok büyük bir kısmı büyük fonlar, emeklilik fonları gibi müşteriler adına yapılan ticaretten gelmektedir³⁵. Barclays Capital ise Eylül 2009 itibariyle elde ettiği vergi öncesi karının % 43'ünü batacak Lehman Brothers'ın devir alınması ve döviz ve ürün vadeli işlemleri dâhil olmak üzere çok çeşitli türev araçların ticaretini içeren yatırım bankacılığı faaliyetlerinden sağlamıştır.³⁶

Trilyonlarca ABD dolarlık nakitle kurtarılan bankalar bir kez daha yüksek riskli, spekülasyon faaliyetlere yöneldiler ve Stiglitz'in deyimiyle bu tür faaliyetleri denetim altına almaya çalışan yeni düzenleme girişimlerini de püskürtüyorlar. Bu nedenle de dünyadaki politik liderler ve merkez bankaları eşi benzeri görülmemiş devlet müdahaleleriyle, kısa sürecek ve ardından hemen yeni bir finansal paniğe yol açabilecek de olsa, yeni bir balonu şişirmede başarılı oldular. Ancak, kriz kâhini Roubini'nin yaptığı uyarı dikkate alındığında "ABD doları zayıflarken, varlık fiyatlarının tavan yapması biçiminde şişirilen bu yeni balon bir gün patlayacak ve en büyük varlık krizi yaşanabilecektir"³⁷. Bu yorum, çift dipli resesyon öngörüsüyle de örtüşmektedir.

Bankaların bilançolarına bakıldığında, ticari faaliyetlerinden, bireysel bankacılık işlemlerinden, gayrimenkul ipotek kredilerinden, kredi kartlarından, kişisel ve kurumsal kredilerden vs. zarar ettikleri ortaya çıkmaktadır. Örneğin, Morgan Stanley ticari gayrimenkul faaliyetinden 700 milyon ABD doları zarar ederken, Northern Rock'ın mortgage kredilerinin % 39'u bu kredilere ilişkin varlıklarla karşılanamaz (negative equity) hale geldi.³⁸

Barclays'ın perakende kolunun karı (268 milyon Pound) ve Societe Generale'in karı yarı yarıya düştü (122 milyon Euro). JP Morgan'ın tüketici bankacılığı bölümü 2009 ikinci çeyrekte sadece 15 milyon ABD doları kar yaptı (ilk çeyrekte bu 500 milyon ABD doları idi) ve zararının büyük kısmı konut sektöründen geldi³⁹. Lloyds ve HBOS'nın ticari gayrimenkul sektöründeki zararı sektördeki

35 David Weidner, "Wall Street is doing great, except that it's losing Money", MarketWatch ,The Wall Street Journal, Digital Network, <http://www.marketwatch.com/story/in-search-of-profits-on-wall-street>

36 Barclays PLC Interim Management Statement 10.11.2009, Barclays interim results <http://xrl.in/2Uve> (15.12.2009).

37 Nouriel Roubini, "Financial Gain, Economic Pain", 2009, (16.6.2009), <http://www.project-syndicate.org> (24.12.2009)

38 <http://www.msnbc.msn.com/id/32081818/ns/business-earnings/> <http://blogs.news.sky.com/cityblog/Post:009118af-6594-435e-9f1a-5b02ca2dcc56>

39 <http://www.nytimes.com/2009/11/11/business/global/11bank.html>

<http://www.financialpost.com/news-sectors/trading-desk/financials/story.html?id=1796566>

toplam kredilerin % 8'ine denk düşüyor⁴⁰. Bank of America'nın ikinci çeyrekteki tüketici ticari karı % 66 oranında azalarak 812 milyon ABD dolarına, kredi kartı karı % 55 oranında düşerek 402 milyon ABD dolarına geriledi. İlk altı ayda ticari sektöre yönelik kredilerde 600 milyon ABD dolarlık bir azalma oldu.⁴¹

Dolayısıyla, yatırım bankacılığında artan bu karlar, dünya ekonomisindeki toparlanmanın belirtisi olmak yerine, finans kapitalin merkezileşme, temerküz etme sürecinden geçtiğinin bir göstergesidir. Giderek merkezileşen finansal sisteminin temel noktası finans-sanayi komplekslerinin ortaya çıkışıdır. Dev sanayi kuruluşları yeni yapılanma altında, öz kaynak finansmanından yabancı kaynak finansmanına yöneldiler ve kendi finansal kollarını, şubelerini kurdular.

Finansal merkezileşme krizle daha da yoğunlaştı. 1990'da en büyük on finansal kuruluş, toplam finansal varlıkların sadece % 10'una sahip iken, bugün bu oran % 50 civarındadır. En büyük yirmi kuruluş toplam % 70'e sahiptir. Bu oran 1990'da sadece % 12 idi. 1985'te ABD'de FDIC tarafından denetlenen 14.771 ticari banka ve tasarruf bankası vardı ve 2008 yılı sonunda bu sayı 8,533'e düştü.⁴² 1991'deki en güçlü 15 bankanın (1,5 trilyon ABD doları varlık tutuyorlardı) sadece beşi 2008 sonu itibarıyla ayakta kalabildi ve bunların tuttukları varlıkların değeri 89 trilyon ABD dolarına ulaştı. Kaufman'ın deyimiyle tek bir kuşakla finansal sistem dönüştürüldü. Sistemde uzmanlaşmış firmalar hızla oligopolleşmiş, çeşitlenmiş devasa entegre firmalara dönüşecek biçimde bir potada eridiler. Kriz hafiflediğinde, bu dev finansal kuruluşların fiyatlama gücü, kredi alanlar ve yatırımcı aleyhine olmak üzere ciddi olarak artacaktır.⁴³

Lenin, monopollerin, kapitalizmin emperyalizm aşamasının bir yüzü olduğunun altını çizer ve finans kapitalin başatlığından söz eder. 100 yıl öncesinde özellikle Alman şirketlerini ve bankalarını inceleyen çalışmalarında krizlerin ya da depresyonun nasıl tekelleşme eğilimini hızlandırdığını anlatır: "*Küçük balıklar hatta bazen büyük balıklar da çok daha büyükler tarafından yutulmaktadır*"⁴⁴. Son kurtarmaların ardından J.P.Morgan Chase, Welles Fargo ve Bank of America gibi üç ABD bankası toplam mevduatın % 30,4'ünü ellerinde tutmaktadırlar.⁴⁵ Piyasa payları büyük çapta artmıştır. Ancak birleşmelere rağmen, bankaların şüpheli alacakları azalmamıştır.

40 <http://news.bbc.co.uk/1/hi/business/8184781.stm>

41 New York Times, <http://www.nytimes.com/2008/07/21/business/worldbusiness/21iht-boe.1.146...21>. April 2009

42 <http://www.fdic.gov/bank/statistical/stats/2007dec/industry.html>

43 John Bellamy Foster ve Robert W. McChesney, "Monopoly-Finance Capital and the Paradox of Accumulation", Monthly Review, October 2009, www.monthlyreview.org. (15.09.2009).

44 FDIC, Summary Tables, www.fdic.gov, 30.06.2009

45 British Banking Association, <http://www.bba.org.uk/bba/jsp/polopoly.jsp?d=145&a=16351>

Finans kapital merkezileşerek karını artırırken, bankalar ekonominin diğer sektörleri için tahsis edilmiş olan parayı elde tutmaya devam ediyorlar. Yani, bankalar ekonomik toparlanma için iş âlemi ya da hane halklarının ihtiyaç duyduğu ölçüde bu kesimlere kredi vermiyorlar. İngiliz Hükümet'inin çabalarına rağmen, 2009 Nisan ayında bu tür krediler 6 milyar Pound ve Mayıs ayında ise 3,4 milyar Pound azaldı. İflas başvurusunda bulunan şirketler bankaları suçluyorlar. Bankalar bilançolarını yeniden düzenleyip, karlılıklarını restore ediyorlar. Böylece güvenilirliği kalmamış olan kesimlere kredi vermekten uzak duruyorlar. Haziran 2009 sonu itibariyle verileri yorumlayan Britanya Bankalar Birliği direktörü David Dooks'a göre, geçen yıla göre brüt mortgage kredilerinde bir miktar artış olsa da hem bireysel tüketici kredilerinde hem de finans dışı şirketlere verilen kredilerdeki daralma devam etmektedir. Buna karşılık bankalardaki bireysel mevduatlarda belirgin bir artış söz konusudur. İnsanlar güvenilir olmayan borçlanmaya daha az ilgi gösterirken, şirketler resesyona karşı yeniden borçlanma değil, borçlarını ödeyerek azaltma biçiminde direnmeye çalışıyorlar⁴⁶.

Kısaca, sıfıra yakın faiz oranlı, devasa likidite enjeksiyonuna dayalı ve miktarsal kolaylaştırmayı esas alan para politikalarının uygulamada mal ve hizmet üretimi ve konut piyasasının canlanması üzerinde çok kısıtlı bir etkisi olmuştur⁴⁷.

Bu sorunu aşabilmek için de Bank of England, tüm beklentilerin aksine 50 milyar Pound'luk ilave bir miktarsal kolaylaştırma programı açıklamak durumunda kalmıştır. Bankaların, giderek dışarı daha az kredi verip, daha fazla mevduat toplamasının etkisi, ekonomiden çekilen paranın tekrar ekonomiye ya da yatırımlara daha az dönmesi biçiminde olacaktır.

ABD'de de durum iç açıcı değildir. Bir Wall Street Journal araştırmasına göre, en büyük on beş bankanın bilançolarında gözüken kredi tutarı 4,2 trilyon ABD dolarıdır (bu tutar 31 Mart'ta 4,3 idi). Bu on beş banka ise bail out parası olarak Federal Hükümetten 182,5 milyar ABD doları almıştı⁴⁸.

Kredilerdeki bu düşüşün bir nedeni krediye olan talepteki azalmadır. Çünkü kişilerin borç ödeme aczi doruğa çıkmış durumdadır. Mamafih, kredilendirme düşüklüğünün asıl nedeni bankalar ve finans kuruluşlarının paraya yönelmeleridir (hatta hükümetlerden aldıkları bail out parasını dahi böyle kullanmaktadırlar). Bu ise zarara karşı kendini korumaya almak ve yeni fırsatlardan faydalanmak için yapılmaktadır.

46 David Yaffe, "Parasitism remains at the heart of British capitalism", Revolutionary Communist Group, FRFI 210 (August / September 2009).

47 <http://www.geo.tv/7-27-2009/46607.htm>

48 Joseph E. Stiglitz, "Stimulate or Die" (6.8.2009), <http://www.project-syndicate.org/commentary/stiglitz115>

Amerikan finansal sektörünü regüle etme konusunda yeterli girişim olmayınca, bu durum yüksek riskli spekülasyona geri dönüşü de beraberinde getirmiştir. Yeşil filizler ve ekonomik toparlanma açıklamalarının ardında gerçekte olan şey, yeni bir spekülasyona dönüş ve muhtemelen kısa ömürlü bir balondur. Yani yeşil filizlerin sarı otlara dönmesi sürpriz olmayacaktır.

Vergi mükelleflerinin ceplerinden karşılanan trilyonlarca ABD dolarlık finansal sektör desteği geçici olarak ekonomiyi istikrara kavuşturup çöküşü önlese de, Stiglitz'in uyardığı gibi, vergi indirimleri, teşvikler ve nakit desteğinin rahatlatıcı etkileri ortadan kalktığında, toksik varlıklar ve batık alacaklarla ilgili derinde yatan sorunlar tekrar yüzeye çıkacaktır.⁴⁹

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu ITUC ise, bir başka krizin tohumlarının atılmakta olduğunu altını çizmektedir: “Bankalar için can yeleği olan bu çok büyük çaplı nakit destekleri, vergi indirimleri ve konut ve araç satış destekleri gibi destekler ekonomik durgunluk konusunda az da olsa bir rahatlama sağladiysa da, kamu açıkları rekor düzeyde arttığından ve küresel ekonomideki mevcut dengesizlikler daha da büyüdüğünden bir başka kriz kaçınılmaz gibi gözükmektedir”.⁵⁰

TOPARLANMANIN ÖNÜNDE CİDDİ ENGELLER VAR...

İpotekli konut kredisi piyasasında sıkıntı devam ediyor. Bu bankacılık sektörünün kendi iç sıkıntısının ve ekonominin bütününde neden olduğu sıkıntıların süreceğini göstermektedir.

ABD’de finansal krizin patlak vermesinde önemli rol oynayan konut fiyatları, krizden bu yana % 30 oranında düştü. 2009 üçüncü çeyrek itibariyle ABD’nin 20 büyük kentindeki düşüş bir önceki yılın aynı dönemine göre hafiflese de (ortalama % 9 düşüş), Los Angeles gibi bazı büyük kentlerde bu düşüş % 28 civarında oldu. Düşüş oranı giderek azalsa da 2011 yılına kadar düşüşün sürmesi beklenmektedir.⁵¹ İşsizlik oranları arttıkça ve ücretler düştükçe bu fiyatların daha da düşmesi kaçınılmazdır. Şu anda 27 milyon Amerikalının konutlarının değeri, kullandıkları mortgage kredisinin çok altında kaldı. Konut sahipliği oranında % 29 azalma oldu ve bunların pek çoğu da konutlarından çıkmak durumunda

49 Mathias Okwe ve Olayinka Abuja Collins, “Global Poverty Worsens, Say World Bank, Others”(18 September 2009), <http://www.ngrguardiannews.com/news/article01>

50 Standart&Poor’s Case-Shiller Home Price Indices-Third Quarter of 2009, www.standardandpoors.com/indices (16.12.2009).

51 Economic Recovery: Are Happy Days Here Again? Knowledge@Wharton, (10 June 2009),<http://knowledge.wharton.upenn.edu/article.cfm?articleid=2261>

kalacaktır. İşlerini kaybetmeleri nedeniyle kredi borçlarını ödeyemez durumdaki insanlar giderek daha fazla icra tehdidiyle karşı karşıya kalacaklardır. ABD'deki Lauder Institute yöneticisi ve Wharton profesörü Mauro Guillen'e göre, son veriler esas alındığında ABD'li konut sahiplerinin% 12'si aylardır mortgage ödemelerini yapamadılar ve icra takibindedir. Giderek daha fazla insan işsiz kalmakta, icra takibine uğramakta, fiyatlar daha da düşmekte, tüm bunlar insanların tasarruflarını silip süpürmekte ve planlanan toparlanmayı boğmaktadır.⁵²

İngiltere'de konut fiyatları düşüyor ve Ağustos 2007'deki zirve yapmış fiyatlara göre bu düşüş % 22,5 dolayında. Nisan 2009'da mortgage kredi kullanımı son sekiz yılın en düşük seviyesindeydi. Konut fiyatlarının düşmeye devam edeceği ve bunun % 12–15 arasında olacağı tahmin edilmektedir. Konut yapımı 1953 yılından bu yana en düşük düzeydedir.⁵³

Wall Street Journal'ın yazdığına göre, Ticari emlak piyasası da konut piyasasına benzer bir kriz içindedir. Fiyatlar şu anda kriz öncesine göre % 30–40 oranında düşük düzeylerdedir. Boşaltılan binalar ve düşen kiralara nedeniyle ticari emlakta de iflas dalgası oluşmaktadır. Son 10 yılda 700 milyar ABD doları tutarında ticari emlak menkul kıymetleştirildi ve yatırımcıların elinde dolaşmaya başladı. Dolayısıyla bu sektördeki krizin acısı bu kesimlerde hissedilecektir.⁵⁴ FDIC bu menkul kıymetleri, değerlerinin % 59'undan satıyor olsa da, bankalar bu kağıtları bilançolarında nominal değerleri üzerinden muhasebeleştirdiler. Ek olarak 450 milyar ABD doları civarında vadesi gelmiş borç var ve bunlar röfinansmanın önünü kesiyor. Önümüzdeki dört yıl içinde toplamda 2 trilyon ABD dolarlık bir borcun vadesi geliyor. Bu da çok uzak olmayan bir dönemde diğer bir finansal krizin patlak vereceğine işaret ediyor. Ticari emlak piyasasındaki çöküşün bankalara 200 milyar ABD dolarına mal olacağı anlaşılmaktadır. Çoğunluğu bölgesel olmak üzere 400–500 bankanın iflas edeceği tahmin edilmektedir.⁵⁵ Nitekim Ocak-Haziran 2009 itibarıyla sadece Georgia, North Carolina ve Kansas'ta 40 bölgesel banka battı⁵⁶.

Mayınlar bir biri ardına patlıyor...

Metropol piyasalarda bunlar yaşanırken, 2009 yılının Kasım ayında, uluslararası piyasalar, Dubai Hükümeti'ne ait Dubai World adlı şirketin, borçlarını

52 The Guardian 28 May 2009, www.guardian.co.uk

53 Lingling Wei, "The Most Toxic Loans in Commercial Real Estate", The Wall Street Journal (7 October 2009)

54 Joel Geiler, "A New Phase in the Economic Crisis", International Socialist Review, July-August 2009.

55 http://money.cnn.com/2009/06/19/news/companies/bank_failure/index.htm (19 June 2009)

56 <http://www.dailymail.co.uk/money/article-1187530/CITY-FOCUS-Housing-bubble-begins-burst-globe.html>

erteleme talebiyle sarsıldı. Önemli bölümü Avrupa bankalarına ait 80 milyar ABD dolarlık borcun nasıl, hangi vadede ve kim tarafından ödeneceği ve bu ülkeyi başka ülkelerin takip edip etmeyeceği endişesi başladı. Yunanistan ve Letonya ile ilgili endişeler zaten devam ediyordu. Bunlarda beklenti gerçekleşir ve zincirleme etkiyle bunlara yenileri eklenirse, küresel bankacılık sistemi yeni bir şok ile karşı karşıya kalabilir.

Mart 2009 sonu itibariyle Dubai’de konut fiyatları bir önceki yıla göre % 32 düşmüştü. Oysa 2007 yılında konut fiyatlarındaki yıllık değer artışı oranı % 48 idi⁵⁷. Böylece Dubai emlak ve mortgage piyasası, Letonya’dan sonra en büyük düşüş yaşayan piyasaydı. Bu ülkenin ardından Singapur (%24) , ABD (% 17) ve İngiltere (%16) geliyordu.

Moody’s tarafından yapılan bir araştırma⁵⁸, borç ödeme krizinin yayılması yönündeki endişeleri haklı çıkarıyor. Araştırmaya göre, ülkelere ait borç miktarı 2007 sonundan bu yana % 50 oranında arttı ve 15,3 trilyon ABD dolarına yükseldi. Daha da kötüsü, Moody’s, önlem alınmazsa, 4-5 yıl içinde borcun en az % 50 düzeyinde daha artıp, 22 trilyon ABD dolarını geçmesini bekliyor.

Dubai’deki şokun ardından, asıl bu yeni mayınların da patlayabileceği ihtimali ABD ve Avrupa’daki bankaları strese sokmaktadır. Yoksa tek başına 80 milyar ABD dolarlık bir borç, şirketin varlıkları da düşünülduğünde dünya sistemini çökertecek bir büyüklükte değildir.

Rogoff’a göre Dubai’de olanlar tesadüf değil. Dubai son tahlilde finansal yer çekimi kanununun işleyişinin bir göstergesidir. Bir avuç seçkin yabancı profesyonel Dubai’nin diğer sektörlerinde olduğu gibi finansal sektöründe de spekülasyon yatırımların temel belirleyicisi olmuştur. Sonuçta bu devasa spekülasyon ve borçlanma aşırı bir borç yüküne, o da ödeme güçlüğüne neden olmuştur⁵⁹.

Financial Times ise bir başka ülkeye, Yunanistan’a dikkatleri çekerek, bu ülkede artan borç stokunun yüksekliği nedeniyle Dubai’dekine benzer bir borç krizinin mümkün olduğunu yazmaktadır⁶⁰.

Yazıyı kaleme alan Münchau’ya göre, Yunanistan’ın bütçe açığının 2009’da % 12.7’ye yükselmesi beklenirken, Deutsche Bank tarafından yakın zamanda yapılan bir açıklamada ülkenin kamu borcunun GSYİH’ye oranının % 135

57 Dubai Şokuyla Birlikte Borçlu Ülkeler Yeniden Hatırlandı, www.hurriyet.com.tr (3.12.2009)

58 Kenneth Rogoff, “The Limits of Dubai”, Project Syndicate, www.project-syndicate.com (27.12.2009).

59 Dubai’den Sonra Sıra Yunanistan’a Gelir mi? www.hurriyet.com.tr (1.12.2009)

60 Dünyanın En Borçlu Ülkeleri, www.milliyet.com.tr (1.12.2009)

seviyesine ulaştığı uyarısında bulunulmuştu. Bu ülkenin toplam dış borcu ise, yüksek seyrini koruyarak 2008 sonunda % 149,2 seviyesine ulaşmıştı. Borçlarını çevirebilmek için 16 milyar euro ve yeni borç için de 31 milyar euroluk kaynak arayışına çıkacak olan ülkenin, AB'den yardım alamaz ise IMF'nin kapısını çalacağını altı çiziliyor

Dış borçları toplamının GSYİH'ye oranı % 1267 ile en kötü durumda olan İrlanda'nın, Dubai ve Yunanistan'dan sonra patlayıp patlamayacağını ise zaman gösterecek⁶¹.

Özetle, bankacılık krizi hala sürüyor. Daha kötüsü bu sektör çok uzak olmayan bir vadede yeni bir ciddi kriz tehdidiyle karşı karşıya kalabilir. Bu tehdit meşhur toksik kâğıtlarla ilgilidir. Sorunun temelindeki bu kâğıtlar hala bankaların bilançolarında yer alıyorlar⁶². Resmî olarak onaylanmış, kabul edilmiş ve görünürlüklerini gizleyen muhasebe hilelerine rağmen, bu saatli bombalar hala mahzende gizli ve çalışmaya devam ediyor. Örneğin Citigroup bu toksik kâğıtlar nedeniyle zor anlar yaşadı. Bu durum finansal piyasalar için canlı bir istikrarsızlık kaynağı oluşturmaktadır. İlave olarak, kredi kartı borcu temerrütleri ve gayrimenkul piyasalarında devam etmekte olan kriz, ciddi bir sorun olmaya devam edecektir. Artan işsizlik ve düşen ücretler nedeniyle ortaya çıkan yeni iflaslar bankalar için yeni zararlar demektir. Roubini'ye göre bu süreçte 1000 yeni banka ve finansal kuruluş iflas edebilir⁶³. 1929–1933 krizinin ek kötü yılının banka batışlarının en üst düzeye çıktığı dördüncü yıl, yani 1933 yılı olduğu unutulmamalıdır. Mevcut kriz ise üçüncü yılına girmektedir. Ancak bu krizin yarattığı zarar bir hesaba göre ilk krizinkinin yirmi beş katıdır (2009 ABD doları fiyatlarıyla, ilk krizin kişi başına zararı 821 ABD dolarıydı, bugünkü 23,108 ABD doları).⁶⁴

Politikacıların, bankacılara prim ve açgözlülük konusunda sözde yüklenmelerine, daha sıkı düzenleme ve denetim mekanizma çağrılarına rağmen, 2008 finansal çöküşünü hazırlayan tüm faktörler tekrar harekete geçmiştir. Büyük bankalar hala büyük miktarda prim dağıtmaya devam ediyorlar (örneğin bu yıl 18,4 milyar ABD dolarlık bir prim ödemesi planlanıyor). Obama, bir daha kurtarmayacağız açıklamasını yaparken, uygulamada Avrupa'dan gelen “primleri kısım” önerilerine hiç kulak asmamaktadır. Krizden bu yana ABD ve Avrupa'da

61 Lingling Wei, “The Most Toxic Loans in Commercial Real Estate”, The Wall Street Journal (7 October 2009).

62 Wall Street Pit, “Roubini Sees US Economy Facing ‘Death by a Thousand Cuts’”, (14 September 2009), www.wallstreetpit.com.

63 TheStreet.com'dan aktaran Vincent Kolo, Global Economy- What Recovery? A Year of Crisis Fighting by the G20 Has Changed Very Little, Socialist Alternative, (21 September 2009), www.SocialistAlternative.org

64 Financial Times, www.ft.com (4 September 2009).

bankalarda çalışan 300.000 kişinin işine son verilirken, bankanın üst düzey yöneticilerine dokunulmadı ve bunlar yüksek ücretlerini almaya devam ediyorlar. 1980'lerin Savings and Loans Skandalı sonrasında 1000 banka çalışanı içeri alınmışken, bu kriz sonrası çok az insan böyle bir uygulamayla karşılaştı.⁶⁵

Buna rağmen Stiglitz'in vurguladığı gibi: “ Büyük miktarda şüpheli alacağa sahip bankalar hala, çok düşük miktarlarda teminat karşılığında Fed'den ucuz borçlanabilmekte bu da aslında riski artırmaktadır. Ancak bu da ekonomiyi canlandırmaya yetmeyecek ve eğer oynanan kumar istenildiği gibi kazandırmazsa vergi mükelleflerinin katlanacağı maliyet daha da artacaktır.”⁶⁶

Kriz tekrarlanırsa, geçen seferki banka kurtarma operasyonlarının tekrarlanıp tekrarlanmayacağı da tartışılacaktır. Bazı iktisatçılar “bankalar batırılmayacak kadar büyük olduğundan” hareketle, hükümetlerin onları kurtarmaktan başka çareleri olmadığını savunmaktadırlar. Stiglitz'e göre ise, bankalar bugün artık sadece batırılmalarına izin verilemeyecek kadar büyük değiller, yönetilemeyecek kadar da büyükler⁶⁷.

Niyeti bu olmasa da Stiglitz'in bu tarifi büyük bankaların “*emekçilerin kontrolü*” altında kamulaştırılmaları için haklı bir zemin, sağlam bir gerekçe oluşturmaktadır. Bankalar öyle bir büyüklüğe eriştiler ki bu, sadece düzenleyicilerin kontrol edemeyecekleri bir durum değil, aynı zamanda kendi yöneticilerinin de denetleyemeyecekleri bir boyut oluşmuştur. Stiglitz bankaların ölçeğinin sınırlandırılması gerektiğini savunsa da bunu uygulamak zordur. 1930 sonrasında Roosevelt anti-tröst yasası çıkartarak büyük şirketleri denetlemek istese de şirketler bir yolunu bulup bunu aşmışlardı, bugün da bankalar böyle çözümleri bulacaklardır.

İşin gerçeği bırakınız etkin bir şekilde planlama yapmayı, *eğer bir şeyin sahibi değilseniz onu kontrol edemezsiniz*. Bu nedenle de sosyalistler bankaların ve büyük sınaî şirketlerin gerçek bir şekilde kamulaştırılması gerektiğini savunmaktadırlar. Bunun da para sahiplerinin kontrolündeki bir devlet tarafından değil, ücretliler ve üreticilerin menfaatlerini savunan sosyalist bir yapılanmanın demokratik kontrolü altında yapılması gerektiğine inanmaktadırlar.

Krizin bu aşamasında emekçilerin kontrolünde bir kamulaştırma fikri sadece küçük bir azınlık tarafından savunulmaktadır. Bunun nedeni ise 30 yıllık neo-

65 Joseph A. Stiglitz, “The Spring of the Zombies”, www.project-syndicate.org (7 Mayıs 2009).

66 Joseph A. Stiglitz, “The Spring of the Zombies”, www.project-syndicate.org (7 Mayıs 2009).

67 Vincent Kolo, “Global Economy- What Recovery? A Year of Crisis Fighting by the G20 Has Changed Very Little”, *Socialist Alternative*, (21 September 2009), www.socialistalternative.org

liberal ideolojinin kamu işletmeciliğinin verimsizliği üzerine kurulmuş olan ideolojik söylemleridir. Ancak önümüzdeki yıllarda kamusal mülkiyet gibi konular daha fazla tartışılacak ve taraftar bulacaktır.⁶⁸

İşletmelerin kullandıkları kredilerin faizlerini ödeme gücü hala çok zayıf...

ABD’de finansal köpüğün oluştuğu yıllarda (2001–2007) işletmeler ucuz faizlerle büyük çaplı kredi kullandılar. Krizle beraber karlar birden düşmeye başlayınca alınan kredilerin faizlerini ödemek zorlaştı. S&P son üç ay içinde 500 kurumun kredi puanını düşürdü. Bu kurumların düşük oranlardan borçlarının vadelerini uzatmaları mümkün gözüküyor. Kurumsal tahvillerin % 14’ünün gelecek yıl ödeme güçlüğüne düşmesi bekleniyor.19 bankayı içeren *stres testinin* sonuçlarına göre, önümüzdeki iki yılda bankaların zararı 599 milyar doları bulacak ve bunun 424 milyar doları en büyük dört banka olan Chase, Bank of America, Citicorp ve Welles Fargo’ya ait olacak.

Avrupa bankalarının durumu daha da kötüdür. Zararın 1 trilyon ABD dolarını bulması, hatta eğer Doğu Avrupa bankalarının krizi önlenemezse, daha fazla olması bekleniyor. Bunların Amerikan bankacılık sistemi üzerindeki etkileri, bankaların gizliliği gerekçesi altında kamuoyundan saklansa da IMF, uluslararası bankacılık sisteminin zararının 4.1 trilyon ABD dolarını bulacağını; bunun 2.2 trilyon ABD doları ile 2.7 trilyon ABD dolarının ABD bankalarında, 1.3 trilyon ABD dolarının ise Avrupa ve Japon bankalarında ortaya çıkmasının beklendiğini açıklamıştır.⁶⁹ Roubini’nin tahmini ise sadece ABD bankalarının zararının 3,6 trilyon ABD dolarına erişeceğidir. Geleneksel banka kaldırıcı öz sermayenin 10 katı dolayında olduğundan, henüz başlamamış olan tersine kaldıraç sürecinde en az 40 trilyon ABD doları kredi sisteminde yok olacaktır⁷⁰. Krizin neden uzayacağı ve toparlanmanın neden anemik olduğu sorularının cevabı burada yatmaktadır.

Kamu açıkları giderek artıyor, bu durum orta vadede yeni krizlere zemin hazırlıyor...

Toparlanmanın sıkıntılı ve yavaş olacağının bir diğer göstergesi kamu maliyesi krizidir. Durgunluk, devletin hazinesine vergi olarak daha az para gireceği, öte yandan işsizlik yardımları biçiminde daha fazla para çıkacağı

68 David Enrich, Robin Sidel and Deborah Solomon, “Fed Sees Up to \$599 Billion in Bank Losses”, The Wall Street Journal (8 May 2009).

69 IMF, Global Financial Stability Report (GFSR): Executive Summary, <http://www.imf.org/external/np/tr/2009/tr042109.htm>

70 http://media.rgemonitor.com/papers/0/final_NR_credit_losses_0407ep.pdf

anlamına gelmektedir. Aynı zamanda gelişmiş kapitalist ülkeler kendi bankalarını kurtarabilmek için trilyonlarca ABD dolarlık bir borç stokuyla karşı karşıya kaldılar. Ekonomiyi ayağa kaldıracak için uygulanmakta olan teşvik paketleri ise kamu borç stokunu daha da artırdı.

Örneğin, sadece ABD Hükümeti banka kurtarma paketleri ve teşvikler dâhil olmak üzere 2008 yılında neredeyse yerli üretimi kadar, yani 12,8 trilyon ABD dolarlık, harcama yaptı, kredi verdi ya da taahhütte bulundu. Bunun çok büyük bir kısmı borçlanmayla karşılanmak durumunda. Bu yıl, hem bu taahhütleri karşılayabilmek hem de vadesi gelen borçları çevirebilmek için Hükümet 3,25 trilyon ABD dolarlık, şu ana kadar görülmemiş bir borçlanmaya gitmek zorunda kalacak⁷¹. Bu, günde yaklaşık 9 milyar ABD doları borçlanma anlamına gelmektedir.

Yani, krizin merkezinde bulunan borç balonu hala şişirilmektedir. Özel sermaye ve serbest piyasaların başarısızlığının ardından, devlet likiditeyi, kredilendirmeyi ve tüketici talebini ayakta tutan tek organ oldu. Devletler, bankaların ve diğer kurumların borçlarını kendi bilançolarına aktararak ve borcu monetize ederek gelecekteki keskin bir enflasyonun temellerini de attılar.

Krizin derinliği bütçe açığına dayalı harcama düzeyini de yeni bir noktaya getirmiştir. ABD’de 2009 yılı sonu itibariyle bütçe açığının 1,7 trilyon ABD dolarını, 2010’da 1,5 trilyon ABD dolarını ve 2011’de 1 trilyon ABD dolarını bulacağı tahmin edilmektedir⁷². Bütçe açığının bu düzeyi ve devasa boyuta erişen kamu borç stoku kuşkusuz ABD’nin kredibilitesini, doların rezerv para ve FED’in dünyanın merkez bankası olma konumunu tehdit etmektedir.

Bu gelişmeler, uzun dönemde bu çok büyük çaplı borcun nasıl geri ödeneceği sorusunu yanıtsız bırakırken, aynı zamanda faiz oranlarının yükselmesi ve potansiyel bir büyümenin önünün tıkanması kaçınılmaz olacaktır. İrlanda ve İspanya gibi hükümetler ise, geçtiğimiz birkaç ay içinde AAA düzeyindeki kredibilitelerini yitirdiler. S&P benzer şeyi İngiltere için planlıyor ve ulusal borcundaki hızlı artış nedeniyle AAA kredi düzeyini düşürmeyi hedefliyor. İngiltere 1693 yılından bu yana borcunu geri ödeme güçlüğüne düşmemiştir. Bu durum İngiltere’nin ABD Hazine bonusu piyasasında devasa satışlara yapmasına neden oldu, çünkü ABD de yavaş da olsa benzer bir yol izlemektedir.

71 <http://www.cbo.gov/ftpdocs/105xx/doc10521/budgetprojections.pdf>

72 <http://www.cbo.gov/ftpdocs/105xx/doc10521/budgetprojections.pdf>

Vergi teşvikleri ve kamusal harcama programları bütçe açığını sürdürülemez hale getirdi...

Zayıf da olsa, mevcut toparlanmanın temel nedeni, ABD ve Çin'in uyguladıkları parasal teşvik programlarıdır. ABD'deki parasal teşvik programları büyük çaplı bütçe açıklarıyla finanse edilirken, bu komadaki hastaya bir hayat öpücüğü anlamına geliyordu. Düşen tüketim harcamaları ise bir ölçüde, küçük çaplı vergi indirimleri, düşük mortgage faizleri ve düşük petrol fiyatları ile canlandırılabilirdi. Özel yatırımların yerini dolduracak olan ve önümüzdeki birkaç ay içinde başlatılacak büyük kamu harcamaları, bu yılın sonunda hedeflenen mütevazı büyümeyi gerçekleştirebilmek için tasarlandı. Çin'in 585 milyar ABD dolarlık alt yapı yatırımı programı ise sınaî ham madde, petrol ve diğer mal üretimini desteklemek anlamında ekonomiyi canlandırmayı hedefliyor.⁷³

Çin Halk Cumhuriyeti'nde teşvikler, daha çok bölgesel ve yerel hükümetler üzerinden; yollar, barajlar, demiryolları, hava limanları gibi fiziki alt yapıya yöneltilmişti ve böylece bankalar üzerindeki kontrol azaltılırken, ihracat pazarındaki kayıplar iç pazar artışları ile telafi edilmekteydi. Banka kredileri % 30 artınca, sınaî yatırımlar da artmıştı. Bu, dünyanın her yerinde hammadde fiyatlarını artırsa da dünya ekonomisini içine girdiği durgunluktan çıkartmaya yetmedi. Çünkü dünya hâsılasının % 8'ini karşılayan Çin ekonomisi hala yeterince büyük değil ve ithalatı daralmaya devam ediyor.⁷⁴

Daha önemlisi, bu teşvikler daha ne kadar sürdürülebilecektir? Çünkü devletler, banka kurtarma, teşvikler ve resesyonun neden olduğu zararlardan oluşan maliyetleri karşılayabilmek için ağır bir biçimde borçlanmaya yöneldiler. Ancak bunu sonsuza kadar sürdüremezler. Çünkü bu durum onların kredibilitelerine zarar vermektedir. Bu da kuşkusuz burjuva iktisatçılar arasında derin görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Nitekim bir grup iktisatçı, tehlikeli boyutlara ulaşan enflasyonist gidişi durdurabilmek ve böylece de borçlanma ihtiyacını azaltabilmek için kamu harcamalarının kısılması gerektiğinin altını çizirken, Martin Wolf gibi diğer bir grup iktisatçı bunu şu anda yapmanın sistemi tekrar resesyona sokacağını savunmaktadır.⁷⁵

Tartışılan sadece entelektüel tezler değil, aynı zamanda kapitalist çıkarlardır. Teşviklerden yararlananlar kadar yararlanamayanlar da söz konusudur. Örneğin

73 The China Business Review, China Tackles Economic Crisis with Fiscal Stimulus, Consumption Plans, www.uschina.org/benefits.html (19.December.2009).

74 Edward Hugh, "China's Economy Continues To Grow, But All The Old Doubts Remain" ,China Economy Watch (September 11, 2009)

75 Financial Times, www.ft.com (9 September 2009).

ABD, teşvikleri çok ağır bir biçimde kullanırken, Almanya çok yüzeysel düzeyde kullanmıştır. İngiltere gibi, yakın gelecekte bu harcamaları kısmayı planlayanlar olduğu gibi, böyle bir kısıntıdan endişe duyanlar da söz konusudur. Bir yıl önce hükümetler tarafından kurtarılan bankalar, bugün güçlerini yeniden kazandıkları hissiyle eski hegemonyalarını devam ettirmek istemektedirler.

Bütçe açığı ABD'nin kriz zamanlarında güvenli liman olma durumunu sorgulatmaya başlamıştır. Kongre Bütçe Ofisi'ne göre ulusal borç üzerinden bu yıl ödenecek olan 172 milyar dolarlık faiz, 10 yıl içinde yılda 800 milyar dolara fırlayacaktır. Sadece faiz ödemesi, bu yıldan önceki yıllara ait açıklardan daha fazla olacaktır. Bu da bir borç tuzağına neden olacak, yani Hükümet faizleri ödeyebilmek için giderek daha fazla borçlanacak, bu da ulusal borç stokunu daha da arttıracaktır. ABD'de Kongre Bütçe Ofisi, 10 yılda açığın 7,2 trilyon dolara ve kümülatif bütçe açığının 9,05 trilyon dolara çıkacağına dair uyarıda bulunmuştur. Bu yıl ki kamu borcu/GSYİH oranı 2019 yılında % 69 olacaktır. Bu da önümüzdeki 10 yılın krizinin temellerinin bugünden atıldığına da belirtisidir.⁷⁶

Kırk katır mı kırk satır mı?: Stag-deflasyon/enflasyon

Roubeni'nin de belirttiği gibi, burjuva politikacıları ne yaparsa yapsınlar lanetlenecekler. Bütçe açıklarını ciddiye alıp vergileri artırıp, harcamaları kısıtıklarında, toparlanmaya zarar verecekler ve ekonomiyi bir stag-deflasyona (resesyon + deflasyon bileşimi) sokacaklardır. Bütçe açıklarına ses çıkarmadıklarında ise, bono-tahvil piyasasında tetikte bekleyenler tarafından cezalandırılacaklardır. Ardından enflasyon beklentileri artacak ve borçlanma oranları yükselip stagflasyona doğru gidiş başlayacaktır. Yüksek enflasyon ulusal paranın istikrarsızlığı gibi sorunlara neden olacaktır.⁷⁷

Gerçekte ise kısıntıdan yana olanlar kazanıyor. Merkez sağ partiler açıkça kamu harcamalarının kısılması gerektiğini savunurlarken, sosyal demokratlar da giderek onlara katılmaya başladı. Çin'de bile, spekülative balonlar yaratma tehlikesinin varlığı kısıntı fikrinin ağır basmasına neden olmuştur.⁷⁸

Kamu harcamalarının kısılması için hükümetler üzerinde yapılan baskıların kökeninde mevcut krize neden olan bazı faktörler yatmaktadır. Finansal balon ve çöküş kapitalizmin derinindeki sıkıntının sadece bir semptomudur. Sermaye birikimini sürdürebilmek için gerekli olan karlılık seviyesini yükseltebilmek anlamında, işçilere giden payın azaltılması gerekmektedir. Bu ise mamul mal

76 <http://www.cbo.gov/ftpdocs/105xx/doc10521/budgetprojections.pdf>

77 www.bloomberg.com, "Roubini Sees Increasing Risk of Double-Dip Recession" (24 Aug 2009)

78 Wen Jiabao, Financial Times-26 August 2009' dan aktaran International Socialism, Wishful thinking No.124 (29 September 09), <http://www.isj.org.uk/> (24.12.2009).

piyasasında bir eksikliğe neden olmuştur ve bu talep eksikliği bireysel tüketici borçlandırmasının artırılmasıyla kapatılmaya çalışılmıştır.

Daha da önemlisi, toparlanma işaretleri giderek güçlendikçe, hali hazırda banka ve diğer finans kuruluşlarında pusuda yatan nakit fazlası, değerinin altında satılmakta olan şirketler ve hisselerle yönelecektir. Bu durum bu hisselerin fiyatlarının yükselmesine neden olacak, bu da daha da derin bir enflasyona doğru ekonomiyi götürecektir. Ardından, geçen yıl petrol ve gıda fiyatlarında yaşadığımız ve dünyanın her yanında yağmalara neden olan kaotik fiyat artışlarına neden olacaktır.

Dolayısıyla iki senaryo da birbirinden kötü niteliktedir. Kamu harcamalarındaki kısıntılar tüketicilerin, harcamalarını daha da azaltmasına ve böylece istikrarsızlığın derinleşmesine; enflasyon paranın değerinin düşmesine, bu da halkın yoksullaşmasına ve ekonominin daha da kötüleşmesine neden olacaktır. Kapitalistler artan kamu harcamasının enflasyona ve beraberinde vergi artışlarına neden olacağını, bunun da karları azaltacağını bilirler ve bundan endişe duyarlar. Böylece karlarını garantileyebilmek için kısıntıları desteklemekle, kısıntılara karşı çıkarak piyasalara zarar vermek seçenekleri arasında sıkışıp kalırlar. Bu ikilemden kurtulmanın en kestirme yolu ise teşviklerin bedelini başka devletlere ya da başka kapitalistlere ödettirmektir. Bu da kendi aralarında ciddi çatışmalara yol açabilir (Çin oto lastiği ithalatına ABD'nin tarife uygulaması ve RTZ yöneticilerinin ABD'de tutuklanmaları gibi).⁷⁹

Çin ekonomisinin krizi büyüyor ve küresel toparlanmayı tehdit ediyor...

Çin ekonomisi son resesyondan derin etkilendi. Bu yaz güçlü bir toparlanma söz konusu olsa da, banka kredilerindeki düşüş Çin menkul kıymetler borsasını ciddi olarak korkuttu. Çin borsasını etkileyen bir başka faktör, hükümetin sunduğu eşi benzeri görülmemiş miktardaki (4 trilyon rmb teşvik ve 7,4 trilyon rmb kamu banka kredisi- bu Çin GSYİH'nin % 45'ine denk düşüyor) desteğin önemli bir kısmının üretken kesimlere değil, hisse ve gayrimenkul spekülörlere gitmiş olmasıdır. Bu da sürdürülemez bir varlık balonunun şişirilmesine yardımcı olmuştur. Nitekim bu yılın Ağustos ayının ilk üç haftasında Çin borsasının %14 dolayında düşmesini uzmanlar balonun patlatmaya başladığının işareti olarak yorumladılar. Çin krizi dünya ticaretindeki toparlanmayı da önemli ölçüde vuracaktır.⁸⁰

79 www.autospies.com/.../Obama-s-Tire-Tariff-Backfires-As-China-Considers-High-Tariff-On-US-Automobiles-47928/ , International Socialism, Wishful Thinking, s. 124, (29 September 2009).

80 Richard Brenner, "The Recovery: A Marxist Analysis", The League for the Fifth International (10,09,2009)

Keza, Çin başta olmak üzere diğer bazı ülkelerin hükümetleri, uzun vadeli ABD Hazine bonolarını kısa vadeli olanlarla ya da diğer alternatiflerle değiştirmeye çalışıyorlar, çünkü ulusal borç düzeyindeki devasa artışın ardından ABD dolarının değerinin düşmesinden, bunun ardından gelebilecek, ABD dolarını koruma amaçlı faiz oranı yükseltilmesinden korkmaktadırlar.

Korumacı baskılar artıyor, bu küresel işbirliğini ortadan kaldırıp ticaret savaşlarının önünü açabilir...

Kriz sonrasında, G-20 üzerinden büyük işbirliği şovları düzenlendi. Batılı ve Doğulu 20 ülkenin bir araya gelmesi aslında dünya ekonomisinin nasıl birbirine girmiş bir yapıda olduğunu da ortaya koydu. McKinsey Raporu'na göre, sınır ötesi sermaye akımlarının 1980'deki tutarı 0,5 trilyon ABD dolarıydı (küresel GSH'nin % 4,5'i). 2007 yılında bu tutar 10,5 trilyon ABD dolarına çıktı (% 12,0).⁸¹ ABD finansal sisteminin neden olduğu krizin yarattığı tahribat, aynı zamanda kapitalist devletlerin tarihte görülmemiş ölçüde birbirlerine karşılıklı olarak denli bağımlı bir hale geldiklerini de ortaya koymuştur.

Diğer yandan, kapitalist temelde sınırlar ötesi işbirliği sadece belirli ölçülerde gerçekleşir. Her bir kapitalist hükümet önce kendi şirketleri ve pazarlarının menfaatini gözetir. Nitekim bu, Çin ile ABD arasında oto lastiği ticareti üzerindeki anlaşmazlıkta ortaya çıkmıştır. Çünkü Obama kendi sanayini korumak için Çin kaynaklı araç lastiklerine % 35 oranında tarife uygulamıştır. Çin ise buna, Amerikan kökenli piliç ithalatı ve oto parçası ithalatına ilişkin korumacı tedbirler olarak yanıt vermiştir.

Her ne kadar böyle ulusal çatışmalar ekonomik ve politik değişiklikleri yansıtacak bir biçimde diyalektik olarak gelişse de, kapitalist ticaret sisteminin içinde köklerini bulmaktadırlar. Yeni kapitalist işbirlikleri kurulur, sonra bunlar parçalanır. G-20 çok büyük bir ihtimalle Doha Round'unun sonuçlandırılması çağrılılarıyla karşı karşıya kalacaktır, çünkü kapitalist sınıf 1930'larda dünya ticareti % 70 dolayında daraldığında bunu acı bir şekilde öğrenmişti. Ancak uzlaşmazlık sadece Çin ile ABD arasında değildir. Bugün yirmi ülkeden on yedisi korumacı önlemler almaya başlamıştır. Öyle ki, ABD ile Avrupa arasında Boeing ve Airbus üzerinden, pazarın kontrolü bağlamında ciddi bir sübvansiyon tartışması başladı. Bu tür teşvikler Keynesyen destekleme politikalarının bir parçası olarak dünyanın pek çok yerinde sürdürülmektedir.⁸²

81 McKinsey Global Institute, Global capital markets: Entering a new era, September, 2009, s.14

82 A. Michaela Spadafore, "Excess Baggage: Weighing the Contribution of Political and Corporate Interests in the W.T.O. Cases over Commercial Aircraft Subsidies", Dissertation Thesis, Miami university, 2008, www.etsd.ohiolink.edu (16.12.2009).

Çin'den gelen ihracata karşı benzer korumacı önlemler diğer ülkelerde de alınabilir. Benzer bir süreç, zayıflayan ABD dolarına karşı bazı ülkelerin gizli müzakereleri ile yaşanmıştır. Korumacı önlemlerin artması dünya ticareti ve hayat standartları üzerinde çok olumsuz etkilere neden olabileceği gibi, her bir ülke sorununu diğer ülkelere yıkarak çözmek isteyeceğinden, bu gelişme ülkeler arasında yeni, keskin ulusal ve bölgesel çatışmalara neden olabilecektir.⁸³

Borçlandırma artık seçenek gibi gözüküyor...

Reel ücretler neredeyse son 40 yıldır sabit kaldığından ve hane halkı gelirleri son 10 yıldır azaldığından, çalışan sınıfın tüketimi mortgage ve diğer bireysel tüketici kredileriyle finanse edilmiştir. Bu seçenek artık sonlanmış gibi gözükmektedir. Gelirleri giderek azalan, evlerinin değeri düşen, tasarruflarının çok büyük bir kısmı eriyip giden başta Amerikan işçileri olmak üzere tüm emekçiler için artık kredi kullanımı çok tehlikeli bir noktadadır. Krizden önce, borçlandırmayla finans edilen tüketim harcamaları ABD'deki ekonomiyi canlı tutmayı sağladığından, kapitalist sınıf ve onun entelektüelleri, ücretlerin artmamasına hatta düşmesine rağmen, işçilerin imkânlarının çok üzerinde bir refah düzeyinde yaşayabildiklerini sistemin bir başarısı olarak övünçle savunuyorlardı. Ayrıca, borçlandırma, bankacılık sistemini ayakta tutmak için kullanıldığı sürece sermaye tarafından hararetle savunulmuştu. Çünkü bunun faturası, zenginlerin vergileriyle değil, çalışan sınıfların vergileriyle ödenmişti. Şimdi durum değişti. Borç yığılması Amerikan kapitalizminin kredibilitesi için ciddi bir tehdit oluşturduğundan sermaye, açıkla finanse edilen harcama programlarına karşı muhalefet etmektedir. Egemen sınıf, özellikle sosyal güvenlik ve sağlık harcamaları türündeki kazanılmış haklar başta olmak üzere halka dönük kamu harcamalarında kısıntılar yapılmasını istemekte ve hükümetleri bu yönde zorlamaktadır.

TOPARLANMA FATURAYI EMEKÇİLERE ÖDETEREK YAPILIYOR...

Toparlanma olsun olmasın, çalışan sınıfların sorunları daha da ağırlaşıyor. Zayıf da olsa bir toparlanma durumunda dahi işsizlik artmaya devam edecektir. Yeni istihdam alanları yaratılması yıllar alacak, ücretler, emeklilik hakları, sosyal yardımlar ve sağlık harcamalarındaki kesintiler artacaktır.

Ekonomik çöküntünün faturasının, mevcut burjuva hükümetler tarafından finans kapitalin baronlarına ödetirilmesini beklemek aşırı bir iyimserliktir. Finans kapitali destekleyen ya da onlar tarafından desteklenen tüm siyasi partilerin

83 Alan Jones, "Recession, Recovery, Banks and Bubbles- Workers Face Jobless Recovery", Socialist Alternative, 2009, www.socialistalternative.org/news/article12 (20.12.2009).

niyeti, kitlesel işsizlik, ücret kısıntıları eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin kısılması biçiminde hastalıklı sistemin faturasını işçilere ve orta sınıfa ödetmektedir.

Diğer bir sorun, bütçe açıklarının neden olduğu kamu borçlanmasının bir kreditör-rantiye sınıfının oluşumuna yol açması ya da bu sınıfı daha da güçlendirmesidir. Emperyalizm çağında bu kaçınılmaz olarak finans kapitali güçlendirir ve servetin daha da fazla bir şekilde merkezileşmesine yol açar. İngiltere ve ABD deneyimlerinden görüldüğü üzere, kapitalist hükümetler batmakta olan bankalarını bu kreditör kişi ve kuruluşlardan (yerli ya da yabancı) kişilerden borçlanmak suretiyle kurtarmışlar, ama kaçınılmaz olarak da kamu borç stokunu artırmışlardır. Yüksek faizli borç geri ödemesi bu kuruluş ve bireyleri daha da zenginleştirirken çalışan sınıflar ya da sıradan insanlar artan vergiler ve kısılan sosyal harcamaları ile bu faturayı ödeyeceklerdir.

Sosyal refah harcamalarından yapılan kesintiler ve vergi artışları çalışan sınıf üzerinde orantısız bir şekilde yansırken, kapitalist sınıfın kendi fraksiyonları dahi bundan farklı bir şekilde etkilenecektir. Örneğin, şirket kurtarmalarından faydalanamayan ya da iptal edilen kamu harcamalarından zarar gören sanayi sektörü, bu kurtarmalardan yararlanan finans kapital için feda edilecektir. Keza bankaların nakde yönelmeleri, resmi oranların üzerinde yüksek faiz oranları uygulamalarına neden olacaktır.

Daha da önemlisi, kamu borç stokunun çok tehlikeli bir biçimde artması söz konusudur. Öyle ki, 2008 yılında dünya kamu borç stoku bir önceki yıla göre % 9 artarak 32 trilyon ABD dolarına yükselmiştir. Bu öncekilere göre çok hızlı bir büyüme trendidir ve 2009 ve 2010 yılında da bu sürecektir⁸⁴. Buna paralel olarak kamu borcu/GSMH oranı ABD’de hali hazırda % 100’ü, Japonya’da % 188’i buldu ve 2010 yılında Japonya’da bunun % 226 olacağı tahmin ediliyor⁸⁵.

Küresel sermaye piyasalarının yeni bir döneme girmekte olduğu ileri sürülebilir. Geçtiğimiz 30 yılda bu piyasaları büyüten finansal derinleşmeydi ve bu temelde özel sektöre verilen krediler ve hisse senetlerinin hızlı büyümesi ile sağlanmışken, bu yeni dönemde bir yandan az gelişmiş ülke finansal piyasaları daha fazla ön plana çıkacak, diğer yandan büyümenin temel sürükleyicisi kamu borçları olacaktır⁸⁶.

Kamu borçlanmasında beklenen bu artış finansal aracılar için yeni fırsatlar anlamına gelse de, bir bütün olarak küresel kapitalist ekonominin ileri şoklar

84 McKinsey Global Institute, Global Capital Markets: Entering a New Era, September , s.12

85 Mark, Horton, Manmohan Kumar, and Paolo Mauro (2009), “The State of Public Finances: A Cross-Country Fiscal Monitor,” IMF staff position note, July 2009.

86 McKinsey Global Institute (2009), Global Capital Markets: Entering a New Era, September,, s.12

karşısındaki kırılganlığını daha da artıracaktır. Bu aynı zamanda gelecek kuşakların refahının feda edileceği anlamına gelmektedir. Çünkü bu ağır borçlanmanın bedelini gelecek kuşaklar ağır vergilerle ödeyecekler. Keza borç stokları giderek artan hükümetler faizleri ve temerrütleri ödeyemez duruma düşebilirler. S&P'nin gelişmiş bazı ülke hükümetlerinin kredibilitelerini son zamanlarda düşürmesi, faiz oranlarının daha da yükselmesine, bu da daha fazla vergilemeye ve giderek daha fazla miktarda kamu hizmetinin kısılmasına neden olacaktır. Daha kötüsü bankalardan satın alınan ve en azından bir kısmının nominal değerleri üzerinden yapılacak satışlarla kurtarılması hedeflenen kağıtların değeri tamamen düşebilir. Bu da daha fazla borçlanmaya, hatta hükümetlerin borçlarını ödeme güçlüğü içine düşmesine ve ekonominin ciddi olarak tahrip edilmesine neden olabilir. Son olarak, giderek artmakta olan enflasyon, gelecekte varlık fiyatlarının da artmasına neden olarak yeni finansal balonların önünü açabilecektir.

Sonuçta, kemer sıkıran, çalışan sınıfların yaşam koşullarını kötüleştiren ve onların haklarına saldırıların arttığı bir dönemin önü açılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında çalışanların yaşam standardındaki önemli kazanımlar kapitalizmin normal bir işleyişi gibi gösterilse de, bunu savaş sonrasındaki yukarı çıkışın istisnai bir dönemi olarak görmek daha gerçekçi olacaktır. Eski refah devleti günlerine geri dönmek mümkün gözükmemektedir.

Çalışansınıflar için istihdam yaratmayan bir toparlanma söz konusu olabilecektir. Kolay ve ucuz kredi bundan böyle pek olası gözükmemektedir. Stiglitz'e göre, 2012 yılından önce işsizlik düzeyinde bir gerileme de beklenmemelidir⁸⁷. OECD, 2010 yılı sonuna kadar 25 milyon yeni işsiz ortaya çıkacağını ileri sürmektedir.⁸⁸ Bu aşamada sınıflar arasındaki kavga, özellikle de kamu hizmetlerinde kısıntılar, çalışan sınıfın ve orta sınıfların vergi yükünün artması üzerinde derinleştirecek, tüm dünyada sınıf mücadelesini yükselecektir.

Devletler zenginleri vergilendirmekten vazgeçtiklerinde ortaya çıkacak açığı ,çalışan sınıfları daha ağır vergilendirerek kapatacaklardır. Çalışan sınıflar üzerindeki vergi yükü özellikle de petrol, sigara ve diğer tüketim üzerinden alınan vergilerin artırılması yoluyla yükseltilecektir. Buna paralel olarak özellikle de eğitim, sağlık ve diğer sağlık harcamalarında ciddi kısıntılar gündeme gelecektir.⁸⁹

Her halükarda faturanın emekçilerin üzerine yıkılacağı, bütçenin sosyal harcama kalemlerinin daha da kısılacağı, işsizliğin daha da artacağı, gelir

87 "Stiglitz Says Markets 'Irrationally Exuberant' About Recovery", www.bloomberg.com (20.12.2009)

88 BBC News, "Recession 'may see 25m jobs lost'", www.bbc.co.uk (16 September 2009), "2009 OECD Employment Outlook: Tackling the Jobs Crisis", www.oecd.org (16 September 2009)

89 Joel Geiler, "A New Phase in the Economic Crisis", International Socialist Review, July-August 2009.

dağılımının daha da kötüleşeceği ve yoksullaşmanın hızlanacağı görülmektedir. Emekçilerin yükselen muhalefetini önleyebilmek için ise hem milliyetçilik, ırkçılık ve şovenizm teşvik edilmekte hem de siyasal iktidarların anti-demokratik baskıları artmaktadır.

İşgücü verimliliği artarken reel ücretlerin düşmesi hem toparlanmayı önlüyor, hem de gelir adaletsizliğini artırıyor...

ABD İşgücü İstatistikleri Bürosu'nun (BLS) verilerine göre, 2009'un ilk çeyreğinden ikinci çeyreğine doğru, ortalama bir ücretli tarafından çalışılan ödenmiş işgünü saatleri işçi başına % 7,6 oranında düşerken (yani işçiler eskisine göre % 7,6 oranında daha az çalışırken), toplam hâsıladaki düşüş sadece % 1,7 oldu⁹⁰. Bunun nedeni henüz işten çıkartılmamış olan, ama her an çıkartılma korkusu altında çalışan işçilerin, aynı işi yaparken daha sıkı çalışmaları ve işlerini kaybetmek istememeleridir. BLS, daha az işçi ile daha fazla üretim yapılmasını Amerikan işçisinin işgücü verimliliğinin % 6,4 oranında artması olarak yorumlamaktadır.

Daha sıkı çalışmalarına ve daha üretken olmalarına rağmen işçilerin ortalama ücretlerindeki artış bu dönemde % 0,2'yi aşamadı. İşçilerin mal ve hizmetlere yaptıkları ödemelerdeki artışı dikkate alarak, BLS, gerçek ücretlerin bu dönemde % 1,1 oranında düştüğünü açıkladı. Yani işverenler daha fazla kar elde ederlerken, işçilerine ödedikleri para ile işçileri eskisine göre daha az mal ve hizmet satın alabildiler.

Verimlilik rakamları işçiler ile işverenler arasındaki bölüşümsel adaletsizliğin daha da arttığını ortaya koymaktadır. İşverenler, işçilerinden saat başına % 6,4 oranında daha fazla verim ve bu ürünlerin satışıyla da daha fazla kar realize ettiler. Buna karşılık daha sıkı ve daha verimli çalışan işçiler eskisine göre daha az refah elde edebildiler. Böylece, işverenlerin krize karşı uygulamakta oldukları bir kısım işçiyi işten çıkartıp, kalanları daha verimli çalıştırma politikaları hem gelir hem de yaşam standartları açısından işçilerle işverenler arasındaki açığı daha da büyüttü, kötüleştirdi. Bu gerçeği, işverenler ne zaman “kemer sıkmalıyız” ve “eşit fedakârlıklar yapmalıyız” derlerse iyi hatırlamak gerekir.⁹¹

Artan eşitsizlik, başladığı iddia edilen ekonomik toparlanmayı da tehdit etmektedir. Çünkü gelirleri giderek artmakta olan işverenlerin işçilerine göre tasarruf eğilimleri daha yüksektir, yani işçilere göre oldukça yüksek olan gelirlerinin çok daha az bir kısmını tüketirler. Krizlerle yürüyen ABD ekonomisi

90 <http://www.bls.gov/news.release/empsit.nr0.htm> , <http://www.bls.gov/news.release/empsit.toc.htm>

91 Rick Wolff, “The Reality Behind Economic Recovery”, Rethinking Marxism, (30 August 2009)

gibi ekonomiler ise, işçilerin tüm gelirlerini harcamaları üzerine ayakta kalabilir. Yani işçilerin daha fazla harcama yapmaları krizdeki ekonomi için bir teşviktir. Bu teşvik, gelirler işçilerden işverenlere doğru kaydığında etkisizleşir. Yani tuhaf bir çelişki ile karşı karşıyayız; Hükümet ekonomiyi ayağa kaldıracak için daha fazla harcama ile teşvik yaratırken, iş âlemi uygulamada işçilerini daha az gelirle yaşamaya zorlamakta, yani daha fazla tüketimi cezalandırmaktadır. Bu durum herkesin ihtiyaç duyduğu gerçek bir toparlanmayı ortadan kaldıran bir durumdur.

VE TÜRKİYE...

Mart 2009'da yapılan yerel seçimlerin de etkisi ile uzun süre krizin Türkiye'deki etkilerini önemsizleştirme çabasında olan hükümet, 2009–2011 Orta Vadeli Programı'nda⁹² %5 olarak belirlediği 2009 yılı büyüme hedefini, önce 'Katılım Öncesi Ekonomik Program ile % 3,6 daralma, daha sonra 2010–2012 Orta Vadeli Program ile % 6 daralma (küçülme) olarak değiştirdi⁹³. İlk orta vadeli programda % 5,5 olan 2010 yılı büyüme hedefi ise ikinci program ile % 3,5 olarak revize edilmiş oldu.

IMF'nin dünya ekonomisi için 2009 yılı büyüme tahmininin % 1,1 daralma, ABD için % 2,7 daralma, euro bölgesi için % 4,2 daralma, gelişmekte olan ekonomiler için % 1,7 büyüme, Çin için % 8,5 büyüme ve Hindistan için % 5,4 büyüme olduğu⁹⁴ dikkate alındığında, Türkiye'nin hedeflediği % 6'lık daralma, resmi ağızlardan krizin hiç de teğet geçmediğinin bir itirafıdır.

Türkiye ekonomisinde yaşanan bu daralmanın en önemli faktörlerinden birisi kuşkusuz ki sanayi üretimde yaşanan gerilemedir. 2005 yılı baz olarak (100,0) alınan TÜİK'in sanayi üretim endeksi hesaplamalarına göre 2009 yılı Şubat ayında endeks 84,6 ile en düşük seviyeyi görmüş, daha sonra Temmuz ayında 110,5'e kadar yükselse de Ağustos ve Eylül ayındaki gerilemeler ile yaklaşık Şubat 2007 seviyesi olan 103,7'ye düşmüştür. Ekim ayında 117,9'a yükselen endeksin dalgalı bir seyir izleyeceği beklenebilir⁹⁵.

Sanayi üretime paralel olarak imalat sanayi kapasite kullanım oranlarında da dalgalı bir seyir izlenmektedir. Ocak 2009'da % 63,8 ile en düşük seviyeyi gören kapasite kullanım oranı, Haziran ayında % 72,7'ye yükseldikten sonra Temmuz ayında % 69,7'ye düşmüştür. Kasım 2009'da ise Ocak 2008'in yaklaşık % 10 altında bir düzey olan % 70,7'lik bir kapasite kullanım oranı ortaya çıkmıştır⁹⁶.

92 DPT, Orta Vadeli Program 2009-2011, 2008, s.65, www.dpt.gov.tr

93 DPT, Orta Vadeli Program 2010-2012, 2009, s.35, www.dpt.gov.tr

94 IMF, World Economic Outlook, Ekim 2009, s. 2, www.imf.org

95 TÜİK, Aylık Sanayi Üretim Endeksi, www.tuik.gov.tr

96 TÜİK, İmalat Sanayiinde Eğilimler, Kasım 2009, www.tuik.gov.tr

1980'lerde kapitalist dünya ekonomisinde yaşanan dönüşüm ile birlikte Türkiye ekonomisinin kaderi gittikçe artan bir biçimde dış talebe bağlı hale gelmiştir. İthal edilen yarı mamullerin, mamul haline getirilerek ihraç edilmesi ve ucuz kur ile ucuz emeğe dayanan ihracat stratejisi 2008 krizinin küresel çapta bir kriz olması nedeni ile sürdürülebilir olmaktan çıkmıştır. Krizle beraber dünya talebinde yaşanan daralmanın bir sonucu olarak, ihracat Ocak-Ekim 2009 döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre % 27,6 azalarak 114 milyar TL'den 83 milyar TL'ye, ithalat % 36,8 azalarak 178 milyar TL'den 112 milyar TL'ye ve bir bütün olarak dış ticaret hacmi %33,2 azalarak 293 milyar TL'den 196 milyar TL'ye düşmüştür⁹⁷.

Önceki krizlerde olduğu gibi bu krizin de bedelini en ağır şekilde ödeyenler işsiz kalan çalışanlar olmuştur. Gerçek rakamın çok altında olduğu genel kabul gören resmi işsizlik rakamları bile kriz sonrasında oldukça yüksek düzeylere ulaşmıştır. OECD üyesi ülkeler içinde Türkiye, İspanya'nın ardından %14,6'lık bir beklenti ile 2009 yılı itibariyle en yüksek işsizliğe sahip ikinci ülke konumundadır. Bu oran hem % 9,4 olan euro bölgesi ortalamasının hem de % 8,2 olan OECD ortalamasının oldukça üzerindedir ve 2010 ve 2011 yıllarında daha da artması beklenmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye en düşük işgücüne katılım oranına sahiptir. Nitekim 2009 yılında işgücüne katılım oranı euro bölgesi ve OECD'de ortalama % 66 dolayındayken, Türkiye'de sadece % 44'tür⁹⁸. Yani, Türkiye nüfusa oranla insanların en az çalıştığı veya iş aradığı ülke iken işsizliğin de en yüksek olduğu ülkelerden birisi konumundadır. Dolayısıyla, gerçek işsizlik oranlarının açıklanan resmi oranların çok üstünde olması beklenmelidir.

Yerel seçimlere ilave olarak, kriz sonucu ortaya çıkan ekonomik daralma bütçe üzerinde de çok önemli etkilere yol açmıştır. 2009 için öngörülen 10,4 milyar TL'lik bütçe açığı Ocak ve Şubat ayları itibariyle gerçekleşmiş, 2010–2012 yılları için açıklanan Orta Vadeli Program ile açık rakamı 62,8 milyar TL olarak değiştirilmiştir. Bu açığın 7,6 milyar TL'sinin giderlerdeki artıştan, 4,7 milyar TL'sinin kriz nedeniyle yapılan vergi indirimlerinden ve 40,1 milyar TL'sinin ise ekonomik daralma sonucu ortaya çıkan gelir kaybından oluştuğu açıklanmıştır⁹⁹.

Gelir kaybının temel nedeni ekonomik daralma sonucunda vergi gelirlerinde yaşanan azalmadır. 2009 bütçesinde 202 milyar TL'lik bir vergi geliri öngörülmüşken, gerçekleşmenin 2008 yılının da altında kalarak 163 milyar TL

97 TÜİK, Yıllara ve Aylara Göre Dış Ticaret, www.tuik.gov.tr

98 OECD, Economic Outlook, No:86, Tablo 20 ve Tablo 13, Kasım 2009

99 Maliye Bakanlığı, 2010 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, 14.12.2009, www.maliye.gov.tr

olması beklenmektedir. Başta özelleştirme gelirleri olmak üzere vergi dışı gelirlerin de, 41 milyar TL olarak hedeflenirken, 34 milyar TL olarak gerçekleşeceği öngörülmüştür¹⁰⁰.

2002 yılından bu yana sürekli bir artış içinde olan kamu brüt borç stoku rakamı 2007 yılında ilk defa azalmış, ancak 2008 yılı ile birlikte tekrar bir artış yaşanmıştır. 2002 yılında 257 milyar TL olan brüt borç stoku, 2006'da 366 milyar TL'ye yükseldikten sonra 2007'de 356 milyar TL'ye düşmüştür. Ancak krizin etkisi ile artan borçlanma gereksinimi sonucunda stok 2009'un ikinci çeyreği itibariyle 434 milyar TL düzeyine yükselmiştir¹⁰¹.

Türkiye'nin brüt dış borç stokunda ise, krizin ardından kredi piyasalarında yaşanan daralmayla yeni dış borçlanma imkânlarının azalması sonucunda bir gerileme gözlenmektedir. 2004 yılında 161 milyar ABD doları olan toplam dış borç stoku, 2008 yılında 278 milyar ABD dolarına yükselmiş, ardından 2009 yılının ikinci çeyreği itibariyle 267 milyar ABD dolarına düşmüştür. Burada dikkat çeken husus kamu sektörünün borcu aynı kalmışken, özel sektörün borçlarında bir düşüş yaşanmış olmasıdır¹⁰².

Ekonominin iki temel ayağı olan tüketici ve üreticilerin krize ilişkin algılarını gösteren TCMB Tüketici Güven Endeksi Haziran 2009'da 85,3'e yükseldikten sonra, Kasım 2009'da 78,4'e gerilerken; Üretici Güven Endeksi Temmuz 2009'da 100,10' a ulaştıktan sonra Kasım 2009'da 91,2 olarak gerçekleşmiştir¹⁰³.

Keza, 2009 yılının Ocak-Kasım döneminde protesto edilen senet sayısı 2008 yılının aynı dönemine göre % 2,4'lük artışla 1.451.464 adet gerçekleşmiştir. Protesto edilen senetlerin tutarlarına bakıldığında ise aynı dönemler için % 18'lik artışla 5.990 milyon TL'den 7.066 milyon TL'ye yükseldiği görülmektedir¹⁰⁴.

Görüldüğü gibi, 2009 ikinci çeyreğinden itibaren zayıf da olsa düzelme belirtileri gösteren ekonomi 2009'un Kasım ayından itibaren tekrar aşağı doğru inişe geçmiştir. 2010 yılına ait bütçe gerekçesine bakıldığında hem beklenen % 3,5 'luk büyümenin ne denli gerçeklikten uzak olduğu hem de bütçe açıkları ve borç stokundaki artışların faturasının nasıl halka kesildiği ortaya çıkmaktadır.

100 Maliye Bakanlığı, 2010 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, Ek III, 14.12.2009, www.maliye.gov.tr

101 Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Ekonomisi Aralık 2009, www.treasury.gov.tr

102 Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Ekonomisi Aralık 2009, www.treasury.gov.tr

103 TCMB, Tüketici Güven Endeksi ve Reel Kesim Güven Endeksi, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, www.tcmb.gov.tr

104 TCMB, Protesto Edilen Senet Sayısı ve Tutarı 2008-2009, www.tcmb.gov.tr

Türkiye'deki 2003–2007 dönemindeki büyümenin temel kaynağı olan uluslararası sermaye hareketleri ise 2009 yılında % 82 oranında azalmış olduğu¹⁰⁵, içeride özel sektör yatırımlarının daralmaya devam ettiği ve kamu sabit sermaye yatırımlarının bütçe içindeki payının 2010 yılında da sadece % 6,5, GSMH içindeki payının % 1,8 ile sınırlı kalacağı¹⁰⁶ dikkate alındığında ekonominin 2010 yılında % 3,5 büyüyeceği öngörüsü gerçek dışıdır.

Kamu emekçilerine sadece % 2,5'lik zam öngörülmesi, tarım kesimine verilen desteklerin 2008 yılının gerisinde kalarak 5,6 milyar TL'de tutulması, yeşil kartlı yoksullara ayrılan ödeneğin sadece % 4 artırılarak 4,6 milyar TL'de sabitlenmesi¹⁰⁷ ve resmi olarak her yıl 1 milyon çalışanın işsiz kalması ve böylece gerçek işsizlik oranının % 25'leri bulması bu kesimlerin gelirlerinin, böylece de tüketim ve yatırım harcamalarının düşmesine neden olacaktır. Tüm bunlar 2010 yılında beklenen toparlanmanın hayal olduğunu ve AKP iktidarının tükenmekte olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰⁸.

Buna karşılık, krizin faturası halka kesilmektedir. Çünkü 2010 yılında bütçe açığının en iyimser ihtimalle 50 milyar TL'yi aşması beklenmektedir. Böyle bir açığın enflasyonu körüklemesinin, faiz oranlarını daha da yükseltmesinin, rantiyeyi daha da zengin etmesinin ve kamu borç stokunu daha da artırarak gelecek kuşak emekçilerini daha da yoksullaştırmasının yanı sıra, yaşamını emeğiyle sürdüren milyonların reel ücretlerini daha da düşürmesi ve onları daha yüksek bir vergi yükü altına sokması kaçınılmazdır. Yani krizin bedelini yine geniş halk kitleleri daha fazla işsizlik, daha fazla yoksulluk, daha düşük reel ücretler ve daha ağır vergi yükleriyle ödemeye devam edecektir.

Nitekim 2010 Yılı Bütçe Kanunu'na göre vergi gelirlerinde yüzde 18,2'lik bir artış öngörülmektedir. Bu artışın çok büyük kısmı tüm halkın ödediği KDV ve ÖTV'den sağlanacaktır. Nitekim yeni yılın ilk zammı alkollü içkiler ve petrol üzerinden alınan ÖTV oranlarının artırılması biçiminde gerçekleşmiştir. Böylece, gelir vergisinin de çoğunluğunu ödeyen emekçi halk, zaten ağır olan ÖTV ve KDV'ye getirilen yeni artışlarla daha da yoksullaştırılmaktadır. Diğer yandan, yeni bütçeyle halka daha az ve daha niteliksiz eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmeti layık görülürken sermaye kesimine, prim ödemelerinde sağlanan 5 puanlık indirimle, tarıma aktarılan kaynaktan daha fazla (4,8 milyar TL) kaynak

105 McKinsey Global Institute (2009), Global Capital Markets: Entering a New Era, Eylül , s.12

106 T.C.Maliye Bakanlığı, 2010 Yılı Bütçe Gerekçesi (Ekim 2009).

107 2010 Bütçesi Krizin Faturasını Halka Yüküyor, Eğitim Yine Sermayenin Bütçesinde Feda Ediliyor! www.egitimsen.org.tr (21.12. 2009).

108 T.C.Maliye Bakanlığı, 2010 Yılı Bütçe Gerekçesi (Ekim 2009).

sunulmuştur¹⁰⁹. Krize karşı önlem olarak açıklanan Varlık Barışı Yasası olarak da bilinen düzenlemeyle de kayıt dışındaki yurt dışında tutulan servet üzerinden bir kereliğine % 2, yurt içindeki servet üzerinden % 5 vergi alınarak hem bu tür kaynağı bilinmeyen servetler meşrulaştırılmış, hem de geriye doğru beş yıllık vergi incelemesi yapılmayacağı¹¹⁰ garantisini verilmiş olmaktadır.

NE YAPMALI?

Ekonomi yeşerse de, bu durum krizden çıkmakta olduğunu göstermiyor. Şu anki cılız toparlanma rayından çıkabilir ve iki dipli bir resesyona dönüşebilir ya da bir 10 yıllık stagnasyona-durgunluğa neden olabilir. Ekonominin çöküşünün durduğu doğrudur, ama bu hiçbir biçimde krizden çıkıldığının bir işareti değildir.

Egemen ideoloji hala bu krize çözüm üretmekten çok uzak. Geçtiğimiz iki yıl neo liberal ideolojinin krizine, serbest piyasaların çöküşüne, kendi kendini düzeltme mekanizmasının iflasına tanık olduk. Devlet müdahalesiyle 1929- 1933 benzeri bir bankacılık krizi önlenemedi, ama bu müdahale krizi hala çözemedi.

Keynesyen reformist politikalar çözüm değil...

Hem iktisadi hem de ideolojik hem de askeri olarak, kapitalist devletlerin uygulamak istediği Keynesyen politikaların sınırlarıyla, kısıtlarıyla yüzleşmek durumunda kalabiliriz. Keynesyenizmin resesyona karşı çözüm önerileri; düşük faiz oranları aracılığıyla ucuz para ve kredi sağlamak, sermaye yatırımlarındaki eksikliği açık finansmanla karşılamak ve tüketiciler için efektif talep yaratmaktır.

İşin gerçeği kriz ne yatırımcı ve tüketici güvenini düşüren psikolojik faktörlerle, ne de doğrudan toplam talep yetersizliği ile ilgili değildir. Sözü edilen güven bunalımına neden olan, birikimde azalmaya yol açan ve sonuçta talep yetersizliğine neden olan faktör, karlılık azalması biçimindeki daha derindeki bir sorundur. Karlılığı restore etmek için, sermaye, maliyetleri azaltmaya yönelecektir. Bu da ücretlerin düşürülmesi, işgücü verimliliğinin artırılması ve bazı işçilerin işten çıkartılması demektir.

Nitekim krizden bu yana dünyanın her yanında bu süreç hali hazırda devam etmektedir. Öyle ki; krizin merkezi ABD’de Aralık 2007’den bu yana, istihdam 6,5 milyon azaldı. Haziran 2008’den bu yana ise % 4,1 oranında düştü ki bu son 50 yıldaki en büyük düşüştür. Ortalama çalışma saati haftada 33 saate geriledi, bu

109 5811 sayılı Bazı Varlıkların Millî Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Kanun ve 5917 Sayılı Bütçe Kanunlarında Yer Alan Bazı Hükümlerin İlgili Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelere Eklenmesi ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümünde Kararnamelere Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun

110 <http://www.bls.gov/news.release/empst.nr0.htm>

1964 yılından bu yana en düşük çalışma saatidir. İnşaat sektöründeki istihdam zirve noktasına göre 1,5 milyon azaldı ki, bu 1939'dan bu yana en keskin düşüştür. İmalat sanayi istihdamı resesyondan bu yana 1,9 milyon azaldı ve şu anda 11,9 milyonun altına düştü. Bu Nisan 1941 yılından bu yana en düşük düzeydir. Yarı zamanlı çalışanlar dâhil edildiğinde toplam kayıtlı işsizlik oranı % 16,8 dolayındadır.¹¹¹ Benzer gelişmeler Türkiye dâhil dünyanın her yerinde ortaya çıktı.

Metropol kapitalist ülke hükümetleri Keynesyen önlemlerle, daha önce görülmemiş düzeyde nakit aktarımları ile bankaları desteklediler, faiz oranlarını sıfıra kadar çektiler. Bazı kaynaklara göre, sadece ABD finansal sektöre destek olarak 9,7 trilyon ABD doları, Avrupa ülkeleri 1,4 trilyon ABD doları (bunun 900 milyar ABD doları İngiltere'ye ait) planladılar ve sundular. II. Dünya Savaşı sonrasında Marshall Planı altında Avrupa'nın yeniden inşası için verilen desteğin toplam tutarı ise sadece 100 milyar ABD doları idi.¹¹² Mamafih, yeni efektif talep yaratma çabası işe yaramadı, çünkü bankaların kurtarılmasının maliyeti çok fazlaydı ve borç stoku çok artmıştı.

Bu durum serbest piyasa ideolojisini zayıflatırken, devletin ekonominin çok önemli bir aktörü haline gelmesine yol açtı. Ancak gün geçtikçe bu desteklerin sadece zenginler, bankerler ve spekülâtorlere yaradığı ortaya çıktı. Hükümetler finans sektörünün zararlarını sosyalleştirerek, bunu vergi mükelleflerinin üzerine yıktılar. Bu bazı yorumculara göre Amerikan tarzı bir sosyalizm, yani sadece zenginler için bir sosyalizmdir. Bu şekilde kapitalistleri kurtarmak için yürütülen sosyalizmin gerçek sosyalizmle ise hiçbir ortak noktası olamaz.

Diğer taraftan, neo-liberalizme sözde saldırılırken dünyanın pek çok yanında ücretleri kıstak, özelleştirmeleri sürdürmek ve sosyal bütçeleri budamak şeklindeki neo-liberal saldırılar da hız kesmeden devam etmektedir. Burjuva ideolojisinin serbest piyasa versiyonu ya da Keynesgil müdahaleci versiyonunun bu krizi çözme konusundaki inandırıcılığı giderek zayıflamaktadır.

Kaldı ki, gelişmiş kapitalist ülke hükümetlerinin banka sermayesini gerçekte ciddi olarak regülasyona ve denetime tabi tutmak gibi niyetleri de söz konusu değildir. Çünkü örneğin ABD ve İngiltere'deki sanayi sektörünün öneminin görece olarak azalması yurt dışındaki başta finansal olmak üzere ticaret ve sanayi sermayesinin dinamik ve emperyalist bir biçimde genişletilmesiyle telafi edilmiştir. Bu gelişme mevcut dönemde tahmini imkânsız bir büyüklüğe ulaşmıştır.

111 BBC, Bloomberg, UPI'den aktaran Anup Shah, Global Financial Crisis, <http://www.globalissues.org/article/768/global-financial-crisis#Rethinkingtheinternationalfinancialsystem> (25 Temmuz 2009).

112 David Yaffe, , "Parasitism remains at the heart of British capitalism", Revolutionary Communist Group, FRFI 210, August / September 2009.

Örneğin, 2008 yılı sonu itibariyle İngiltere'nin yurtdışındaki varlıkları toplamı 2007 yılına göre % 12, 2005 yılına göre % 47 oranında artarak 7,2 trilyon pounda ulaştı. Bu rakam GSYİH'nin beş katı tutarındadır. Bu varlıkların % 60'ı ise (4,3 trilyon ABD doları ya da GSYİH'nin üç katı) diğer yatırımlar olarak listelenmişti ve bunların çok büyük kısmı İngiliz bankalarının yurt dışındaki mevduat ve kredilerinden oluşuyordu. Bu çok büyük bir tefeci sermayedir. İngiltere'nin yurt dışı net yatırımlarından elde ettiği gelirler 2008 yılında 27,6 milyar pounddur. Bu 2007 yılına göre % 28 artış demektir. 2008 yılında İngiltere'nin ödemeler bilançosu açığı 25,1 milyar pound idi. İngiltere bu hesaba göre, kazandığından, GSYİH'sinin yaklaşık % 2'si kadar fazla harcamıştır. Ticaret açığı 93 milyar pounda ulaşmıştır (GSYİH'nin % 6,4'ü). % 70'ini finansal hizmetlerin oluşturduğu 55 milyar poundluk bir hizmetler ticareti fazlasına sahip olmasaydı ve uluslararası yatırım hesabından sağlanan gelirler olmasaydı İngilizlerin hayat standardı çok büyük ölçüde düşecekti. Ayrıca, İngiliz finansal sektöründe yaklaşık 1 milyon insan çalışmaktadır ve geçtiğimiz dokuz yılda sektörün vergi katkısı 250 milyar poundu bulmuştur. Bu gerçekler, İngiliz Hükümeti'nin finansal kuruluşlar ve sektörle ilgili radikal değişikliğe gitmemesi ve AB'den gelebilecek regülasyon önerilerini dikkate almaması için yeterli bir nedendir.¹¹³

Egemen sınıfın krizden çıkış tartışmaları, mevcut Keynesyen aşamanın geçici olacağını ortaya koymaktadır. Kapitalist rejimlerin büyük bir kısmı bütçeyi yeniden dengeye getirmek, faiz oranlarını yükseltmek ve teşvikleri geri çekmenin şu aşamada imkânsız olduğunun farkındalar. Onların çıkıştan anladıkları şey, kriz için alınan önlemlerin bedelinin çalışan sınıflara ödettirilmesidir. Bunlar çok büyük bir ihtimalle milli dayanışma sloganı altında yapılacaktır ki, bu da elimizdekilerden daha fazla fedakârlık yapmayı ve bunu da zenginler için yapmayı içermektedir.

Nitekim bütçe açığının 54 milyar ABD dolarını (% 58) bulduğu California eyaletinde yardıma muhtaç ailelere verilen çekler iptal ediliyor, okullara yapılan devlet yardımı kesiliyor, devlet üniversitelerine alınan öğrenci sayısı 10,000 dolayında azaltıldı, yaşlılara sunulan göz ve diş sağlık hizmetleri kısıldı, 220 kamu parkı kapatıldı. Benzer kısıntılar başka yerlerde de uygulanmaya başladı. Bunlar arasında, devlet memurlarına yapılan ödemeler, okulların harcamalarının kısılması dikkat çekiyor. Illinois Eyaleti'nde ise düşkünlere cenaze başına yapılan 1,655 ABD doları tutarındaki ödeme durduruldu.¹¹⁴

113 http://sunshinereview.org/index.php/California_state_budget#2009-2010_budget

114 The 2008 Annual Homeless Assessment Report to Congress, July 2009, U.S. Department of Housing and urban development Office of Community Planning and Development, p.iii. <http://www.hudhre.info/documents/4thHomelessAssessmentReport.pdf>

Krizin ve bu kısıntıların birlikte etkileri ürkütücüdür. Son verilere göre evsiz barksız ailelerin sayısı 2007’de 473.000’den, 2008 yılında 517.000’e yükseldi. Kırsal kesimdeki evsizleşme oranı 2007 yılında % 23’ten 2008 yılında % 32’ye çıktı.

Evsizlik ve işsizlikle birlikte yoksulluk ve açlık da arttı. New York Gıda Bankası’na göre bu kentte 1,3 milyon insan aşevleri vb. acil gıda programları aracılığıyla yaşamlarını devam ettirebiliyorlar. 4 milyon insan (kent nüfusunun yarısı) temel gıda maddesi temin etmekte zorlanıyor. Los Angeles kentinde şehir nüfusunun dörtte biri yoksul. Ülkenin neredeyse tamamında okuldan ücretsiz yemek alan öğrenci oranında artış söz konusudur¹¹⁵.

Amerika’da çalışanlar işlerini kaybettiğinizde sağlık sigortalarını da kaybederler. Bazı kamu hastanelerinde son zamanlarda acil servisin yükü % 15–20 oranında arttı. Çünkü sağlık sigortası poliçelerini yenileyemediklerinden, soğuk algınlığı gibi normalde aile hekimi tarafından halledilebilecek vakalar için insanlar acil servisleri kullanmaya başladılar. Paradoksal bir durum olarak, sigortası olmayan bazı hastalarsa hastalık çok kötü duruma gelene kadar hastanelere gitmemekte, bu da hastalığın tedavisi zorlaştırmakta ve tedavi maliyetlerini artırmaktadır.

Krizin etkileri ABD’nin de ötesine geçti. ABD’deki göçmen işçilerin bu ülkede kazandıkları gelirlerin bir kısmı Meksika gibi ülkelere gitmektedir. Bank of Mexico’ya göre, bu tür gelir transferleri 2009 Mayıs ayında, bir önceki yıla göre % 20 oranında düştü. Meksika’nın bazı bölgeleri bu paraya öyle muhtaçlar ki, insanlar artık yumurta, süt ya da et alamamakta ve fasulye ve bazen de kaynatılmış kaktüs yapraklarıyla durumu idare etmektedirler. Geçen yıl 25 milyar ABD dolarının bulan bu transferler Meksika’da yıllık üretimin % 2’sini, El Salvador’da % 18’ni, Honduras’ta % 21’ini ve Haiti’de % 30’unu oluşturmaktadır.¹¹⁶

The Independent gazetesinin bir haberine göre kriz sonrasında iyice yoksullaşan Rus işçileri yabani ot salatası ve ısırğan otu çorbasıyla karınlarını doyuruyorlar. St Petersburg kentinin yakınındaki bir kasaba olan 20,000 nüfuslu Pikalevo kasabasındaki üç büyük fabrika krizden ciddi olarak etkilendi. Bunlardan ikisi aylar önce kapandı, üçüncüsü ise işçilerin çalışma saatlerini azalttı. İşçilerin yarısı zorunlu ücretsiz izne çıkartılırken, çalışmaya devam edenler üç aydır ücretlerini alamıyorlar. Yerel doğal gaz istasyonu da borçlarını ödeyemediğinden sıcak su

115 Steve Palmer, “US: Green shoots will become rotting weeds”, Revolutionary Communist Group, FRFI 210, August / September 2009.

116 Shaun Walker, “Cold, hunger and job losses ignite dissent in Russian town”, 2009. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/cold-hunger-and-job-losses-ignite-dissent-in-russian-town-1690418.html> (25 Mayıs 2009).

ve ısıtma da iptal edilince işçilerin durumu iyice kötüleşti. Hastanelere ve hatta kreşlere dahi doğal gaz verilemiyor¹¹⁷.

Türkiye’de ise, ekonomik kriz, daha düşük gelir ve daha yüksek işsizlik sebebiyle Türkiye’nin en büyük beş kent merkezindeki ailelerin çoğunluğunun yaşamlarını ciddi biçimde etkiledi. Adana, Ankara, İstanbul, İzmir ve Kocaeli kentlerindeki yaşam koşulları ile ilgili olarak yapılan yeni bir anket¹¹⁸, bu kentlerde yaşayan ailelerin neredeyse dörtte üçünün Ekim 2008 ile Haziran 2009 arasında gelirlerinde düşüş yaşandığını göstermektedir. Buna göre, krizin başlangıcında en yoksul ailelerin yüzde 90’ından fazlası gelirlerinde bir düşüş bildirdi.

Görüşülen yoksul ailelerin üçte biri kamu hizmet faturalarını ödeyemediklerini, yüzde 9’u ise en azından geçici süreyle de olsa elektriklerinin kesildiğini bildirdiler. Aileler –eğitim gibi- diğer yaşamsal giderlerini koruyabilmek için gıda harcamalarını azaltarak, gelirlerindeki düşüğe uyum sağladıklarını belirttiler. Kentlerde yaşayan yoksul ailelerden çoğu gelirlerini ve

giderlerini dengeleyebilmek için komşularından, dostlarından ailelerinden, topluluklarından ve kamu programlarından yardım aldıklarını belirttiler. Birçok aile de borç aldıklarını bildirdi. Ancak aileler bu geçim zincirlerinin zayıfladığını belirtmektedir. En yoksul ailelerin yaklaşık beşte biri her türlü destekten yoksun kaldıklarını bildirirken, işsizlerin sadece % 7’si işsizlik yardımından yararlanabildiler¹¹⁹.

Bu neo-liberal saldırılar, daha ağır bir biçimde başta krizle beraber iflasın eşliğine gelmiş olan az gelişmiş ülkelerde ve diğer bazı gelişmiş ülkelerde de açıkça görülmektedir. Örneğin Aralık 2008’de IMF ile 1,7 milyar Euro’luk bir stand by anlaşması yapmak durumunda kalan ve % 17,2 resmi işsizlik oranıyla İspanya’dan sonra en yüksek işsizlik oranına sahip bulunan Letonya’da anlaşma gereğince, bütçe açıklarının kapatılması için kamu hastanelerinin yarısı, kamu okullarının bir kısmı kapatıldı. Öğretmen maaşları ve emeklilerin maaşları % 10 ile % 70 arasında azaltıldı, KDV oranları % 18’den % 21’e çıkartılırken, petrol ve alkollü içkiler üzerinden alınan özel tüketim vergisi oranı artırıldı.¹²⁰ İzlanda’da ise önümüzdeki üç yıl boyunca bütçenin üçte bir oranında azaltılması

117 TEPAV, UNICEF ve Dünya Bankası, “Ekonomik Kriz Türkiye’de Ailelerin Refahını Etkiliyor”, 2009, www.tepav.org.tr

118 TEPAV, UNICEF ve Dünya Bankası(), “Ekonomik Kriz Türkiye’de Ailelerin Refahını Etkiliyor”, 2009, www.tepav.org.tr

119 ITUC (2009), International Trade Union Confederation, “Latvia: The Fall of the Baltic Tiger”, Union View, No.14, Eylül.

120 OECD (2008), Growing Unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries, , Country Notes: Japan, Ekim, <http://www.oecd.org/dataoecd/45/57/41527303.pdf>

talimatı IMF'den geldi. Keynesyen teşvik politikalarını diğerlerinden çok önce uygulamaya başlamış olan Japonya'da bu politikalarından kazançlı çıkanlar çalışan sınıflar olmadı. 1994–2007 arasında hane haklarının geliri yılda ortalama % 16 oranında azalmıştı, bugün bu ülke OECD 30 ülkesinin en yüksek yoksulluk oranına sahip dördüncü ülkesi konumundadır.¹²¹

Keynesyen teşvik politikaları dünyanın her yanında patlayan işsizliği azaltmada da işe yaramamıştır. ILO'ya göre, sadece Ekim 2008'den 2009 yılının ortalarına kadar dünyada 20 milyon kişi işsiz kaldı ve 2010 yılında ilave bir 43 milyon çalışan daha işsiz kalacak. Bu rakamlara kısmi zamanlı olarak çalıştırılanlar dâhil değildir. Türkiye'de ise 2008'in üçüncü çeyreği ile 2009 'un ilk çeyreği arasında istihdamdaki azalma 2 milyonun üzerindedir.¹²²

REFORME EDİLEMEZ BİR SİSTEM: DEVLET MÜDAHALELERİ SORUNU ÇÖZMÜYOR...

Kapitalizmin aşırılıklarını düzene sokmaya çalışan hükümetler, sistemin kalıtsal sorunlarına ve devasa eşitsizliklerine çözüm üretmiyorlar. Şirketlerden aldıkları vergiler ve onlara yönelik olarak yaptıkları tüm düzenlemelere rağmen günümüzde halen 2,6 milyar insan (neredeyse dünya nüfusunun yarısı) günde 2 ABD dolarının altında bir gelirle yaşamını sürdürmek zorunda. Diğer taraftan dünyanın en zengin 200 kişinin serveti, bu 2,6 milyar insanınkinden fazladır.¹²³ Bugünün modern üretim teknolojileri altında dünyanın yarısının böyle bir yoksulluk içerisinde yaşaması için her hangi bir neden yok. Dünya Bankası başkanı Robert Zoellick'e göre, yoksul ülkelerde önümüzdeki yıl en az 89 milyon insan krizin doğrudan bir sonucu olarak aşırı derecede yoksullaşacak ve günde 1,25 ABD dolarının altında bir gelirle yaşamak durumunda kalacaktır. Keza 2010 yılı sonu itibariyle bu ülkelerde 11,6 milyon insan eğitim, sağlık, alt yapı ve sosyal koruma hizmetlerinden faydalanamayacaktır¹²⁴.

Diğer taraftan, Birleşmiş Milletler'e göre, dünyada herkesin yeterli bir biçimde sağlık, eğitim, gıda temiz içme suyu, sanitasyon sağlıklı doğum gibi hak ve hizmetlerden yararlanabilmesi için yılda sadece 40 milyar ABD dolarlık bir ek kaynağa ihtiyaç var.¹²⁵ Bu rakam, kriz sonrasında toplam servetleri 4,4 trilyon ABD dolarından 2,4 trilyon ABD dolarına düşen dünyanın en zengin 50 kişinin¹²⁶ servetleri tutarının altmışta birine denk düşüyor.

121 ILO (2009), World of Work Report , s. 7-22.

122 World Bank Development Indicators, 2008.

123 <http://www.nrguardiannews.com/news/article01>, (18 September 2009).

124 UN Human Development Report, 1998.

125 Luisa Kroll,, Matthew Miller and Tatiana Serafin, "The World's Billionaires", 2009 <http://www.forbes.com/2009/03/11/worlds-richest-people-billionaires-2009-billionaires-intro.html> (03.11.09).

126 <http://www.globalissues.org/article/75/world-military-spending>

Aslında sorun, kaynakların kar için mi, yoksa insan ihtiyaçlarının karşılanması için mi ve hangi biçimde kullanılacağı ile ilgilidir. Bu, yoksulluğun kaynak yetersizliğinden değil, kapitalist sistemin kaynakları dağıtma biçiminden kaynaklandığını gösterir. Geçtiğimiz iki yüzyıl boyunca ekonomik verimlilikler ve teknolojiadaki çok büyük atılımlar dikkate alındığında, sağlık, gıda ve barınma hizmetlerinin temel insan hakları olarak kabul edilmemesi için neden yoktur. Ancak, şirketler özel mülkiyete tabi olduğu sürece, nasıl düzenlemeye tabi tutulurlarsa tutulsunlar, bu hizmetler ya da mallar yok edici rekabet altında kilitlenecekler ve tüm toplum, insanlığın ya da çevrenin ihtiyaçlarına göre değil, temel bir amaca yönelik olarak kısa vadeli kurum karlarının maximize edilmesine yönelik olarak yapılandırılacaklardır.

Savaşlar nedeniyle yok edilen çok büyük miktardaki kaynak dikkate alındığında, kapitalizmin ihtiyaçları ile toplumun geniş kesimlerinin ihtiyaçlarının nasıl çatıştığı ortaya çıkar. ABD, 2008 yılında tek başına 711 milyar dolarlık askeri harcama yaptı (dünyadaki toplam askeri harcamaların % 48'i).¹²⁷ Dünyanın her yanında, bilim insanları ve mühendislerin neredeyse üçte biri askeri amaçlı araştırma-geliştirme bölümlerinde çalışmaktadırlar. Tüm bu kaynaklar Irak ve Afganistan'daki savaş yerine, dünyadaki yoksulluğu ortadan kaldırmak için kullanılabilseydi ne olurdu? Bu olamaz, çünkü savaşlar, kar, enerji ve kaynaklar için sürekli bir rekabet halinde olan sistem olan kapitalizm için kaçınılmaz gerçeğler..

Tarih, bize, kapitalizmi reforme etme gayretlerinin sadece kısa bir süre için işe yarayabildiğini göstermiştir. Çünkü bu gayretler sistemin temel eğilimleri tarafından yok edilmişlerdir.

Çok uluslu şirketlerin, toplumsal kaynakların üzerindeki diktatöryal denetimleri, bu kurumlara, fabrikaları ve yatırımları yeniden yapılandırma ve yerleştirme; fonlama ve lobicilikle politik sistemi kontrol etme, büyük medya aracılığıyla kamusal algılamayı saptırma ya da biçimlendirme imkânı tanımaktadır. Eğer bu araçlar işe yaramazsa, kapitalist seçkinler, kendi güçlerini ve karlarını koruyabilmek için kanlı müdahalelere ya da askeri diktatörlüklere başvurmaktan çekinmemektedirler. Bu, son zamanlarda Honduras'ta demokratik olarak seçilmiş olan Manuel Zelaya'nın darbe ile devrilmesiyle ve geçmişte 1973 yılında Şili'nin seçilmiş başkanı Allende'nin CIA destekli bir askeri darbe ile öldürülmesiyle ispatlanmıştır.

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), 2009 yılı raporuna göre mevcut kriz sonucunda yoksullaşmanın artması sonucunda sosyal huzursuzluklar

127 <http://www.amnesty.org/>, <http://www.youtube.com/user/AmnestyInternational>

ve protestolar artmıştır. Devletlerin sert tedbirleriyle önlenmeye çalışılan bu protestolar Çin'den Amerika'ya; Peru'dan Şili'ye dünyanın her yerinde ortaya çıkmaktadır. Protestoları Orta Doğu ve Kuzey Afrika (Mısır, Tunus vb.) bölgelerinde patlayan grevler ve iş durdurmaları izlemiş, yer yer ölümlere sonuçlanan çatışmalar yaşanmıştır¹²⁸. Dünya Bankası bu gelişmeleri endişe verici bulmaktadır. BBC'nin haberine göre, Dünya Bankası eğer krizle ilgili ciddi önlemler alınmazsa önümüzdeki dönemde dünyanın özellikle de en yoksul ülkelerinde sosyal ayaklanma tehlikesine karşı uyarıda bulunmaktadır¹²⁹.

Türkiye'de ise 2009 yılı sonuna doğru yapılan KESK uyarı eylemi, Demiryolcuların, itfaiyecilerin direnişleri ve son olarak Tekel işçilerinin haftalar süren eylemleri krizin sonuçlarına karşı halkın muhalefetinin arttığı bir göstergesidir.

Emekten yana olanlar mevcut sistemde ezilenlerin ve çalışan sınıfların ve işsizlerin çıkarlarını koruyup geliştiren her tür iyileştirme için mücadele ederler. Ancak, aynı zamanda da, toplumsal yapının temelleri değiştirilip dönüştürülmediği ve gücün büyük işletmelerin elinden alınmadığı sürece bu reformların asla güvende ve kalıcı olamayacağını da kabul ederler. Bu anlamda, ekonominin, tüm toplumun ve ekolojik çevrenin ihtiyaçlarını karşılayabilmesinin garantilenmesinin tek yolu bu sorunlara neden olan üretim tarzının ve buna paralel olarak bölüm ilişkilerinin değiştirilmesidir.

Bu, ekonomiyi kontrolü altında tutan tekellerin ve bankaların kamusal mülkiyete devredilmesini ve bu işletmeleri işçilerin, tüketicilerin ve bir bütün olarak ilgili topluluğun demokratik olarak seçilmiş olan temsilcilerinin yönetimi ve denetimine bırakmayı gerektirir. Sadece demokratik olarak planlanmış bir ekonomi, gezegende yaşayan herkesin insan gibi yaşayabileceği bir ücrete, kaliteli bir sağlık hizmetine, çocuk bakımına, eğitime, konuta ve sosyal güvenliğe sahip olmasını garantileyebilir.

SON SÖZ YERİNE...

Küresel kapitalist krizin dibinin gözüktüğünü söylemek mümkün değil. Çünkü kısa-orta dönemde ikinci bir finansal kriz dalgasının gelebileceği¹³⁰ ve Nobel ödüllü iktisatçı Phelps'e göre eski günlere dönüşün 15 yıl alabileceği gerçeğini bir yana bıraksak da, dünya ekonomisinin cılız toparlanması halini, yeni

128 BBC, World Bank warns of social unrest, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/8066037.stm> (24 May 2009).

129, Kenneth, Rogoff, "From Financial Crisis to Debt Crisis?" www.project-syndicate.com

130 <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=20601103&sid=aKMxwUC4D3nw>

iflasların, işyeri kapatmalarının, sermaye kaybının ve kitlesel işsizliğin artmasını önleyemeyecektir. Kamusal nakit desteği ve şirket birleşme ve devralmalarıyla daha da artan sermaye temerküzü ve merkezileşmesinin sağladığı ekstra parazit karlara rağmen, finansal sistemin zayıflığı akut bir haldedir. Tüm bu faktörler toparlanmayı W, U ya da L şeklinde bir toparlanmaya dönüştürecek etkenlerdir.

Uzun dönemde ise, kriz ancak sermayenin aşırı kısmının yok edilmesi ve dünyadaki artı-değer, ham madde ve piyasaların yeniden paylaşımı ile mümkün olabilecektir. Böylece önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak iktisadi döngüler daralma ve durgunlukla nitelenecektir. Bu koşullar emperyalistler arasındaki kavgayı artırabileceği gibi, sınıf mücadelelerini de yükseltecektir. Milyonlarca insan açısından kapitalizmin güvenilirliği de ciddi anlamda sarsılmaya devam edecektir.

Bu bağlamda *ilk olarak*, tam bir kargaşa halindeki küresel krizden çıkılması şu anda söz konusu değildir. Ayrıca, oturup, toparlanmanın gelmesini, bize işlerimizi geri vermesini, hayat standartlarımızı restore etmesini ve geleceğimizi güvence altına almasını beklemenin hiçbir faydası yok. Toparlanma olduğunda bu cılız ve tembel bir toparlanma olacaktır ve böyle bir toparlanma yığınsal işsizlikle birlikte gelecektir. Kuvvetli bir toparlanma, yılları alacak ve toparlanma kaybedilmiş işler, azalan kamusal hizmetler, düşürülen ücretler, sosyal haklar ve hayatlar pahasına olacaktır.

İkinci olarak, tek tek hükümetlerin uygulayacakları çıkış stratejileri devletlerin içlerinde olduğu kadar devletlerarasında da tansiyonun sürmesine ve sermayenin genelde vermeye çalıştığı ideolojik mesajın geçersiz kalmasına neden olacaktır. Krizin başlangıcının sonunun geldiğini görmek mümkün olsa da, onun başlangıcını henüz göremiyoruz.

Son olarak, kriz kötü politikacılardan ya da bankacıların ve sanayi sermayesinin kar hirsından doğmamıştır. Keza krizler, doğal bir felaket gibi insanlığın önleyemeyeceği felaketler de değildir. Kriz, sistemin doğasından kaynaklanmaktadır. Ve krizlere neden olan sistem değiştirilebilir, sonlandırılabilir ve demokratik planlamaya dayalı bir ekonomi ile daha sağlam, eşitlikçi ve özgürlükçü bir temele oturtulabilir.

KAYNAKÇA

Anup, Shah, Global Financial Crisis,

<http://www.globalissues.org/article/768/global-financial-crisis#Rethinkingtheinternationalfinancialsystem> (25 Temmuz 2009).

Barclays PLC Interim Management Statement 10.11.2009, Barclays interim results <http://xrl.in/2uve> (15.12.2009).

Blanchard, Olivier, "The Crisis: Basic Mechanisms, and Appropriate Policies" , IMF WP/09/80, 2009.

Brenner, Richard, "The Recovery: A Marxist Analysis", The League for the Fifth International (10,09,2009).

Economic Recovery: Are Happy Days Here Again? Knowledge@Wharton, (10 June 2009), <http://knowledge.wharton.upenn.edu/article.cfm?articleid=2261> .

Enrich, David, Robin Sidel and Deborah Solomon, "Fed Sees Up to \$599 Billion in Bank Losses", The Wall Street Journal (8 May 2009).

FDIC, "The First Fifty Years", <http://www.fdic.gov/bank/analytical/firstfifty/chapter1.html> .

Foster, John Bellamy ve Robert W. McChesney, "Monopoly-Finance Capital and the Paradox of Accumulation", Monthly Review, October 2009.

Geiler, Joel, "A New Phase in the Economic Crisis", International Socialist Review, July-August 2009.

Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Ekonomisi Aralık 2009, www.treasury.gov.tr

Horton, Mark, , Manmohan Kumar, and Paolo Mauro, "The State of Public Finances: A Cross-Country Fiscal Monitor," IMF staff position note, July 2009.

Hugh, Edward, "China's Economy Continues To Grow, But All The Old Doubts Remain" ,China Economy Watch (11 September 2009).

ILO, Global Wage Report 2009 (Update), <http://www.ilo.org> .

IMF, Global Financial Stability Report (GFSR): Executive Summary, <http://www.imf.org/external/np/tr/2009/tr042109.htm> .

IMF, World Economic Outlook, October 2009, www.imf.org .

ITUC, International Trade Union Confederation, "Latvia: The Fall of the Baltic Tiger", Union View, No.14, September 2009.

Jones, Alan, "Recession, Recovery, Banks and Bubbles- Workers Face Jobless Recovery", Socialist Alternative, 2009, www.socialistalternative.org/news/article12 (20.12.2009)

Kolo, Vincent, "Global Economy- What Recovery? A Year of Crisis Fighting by the G20 Has Changed Very Little", Socialist Alternative, 2009, (21 Eylül 2009), www.socialistalternative.org .

Kroll, Luisa, Matthew Miller and Tatiana Serafin (), "The World's Billionaires", 2009, <http://www.forbes.com/2009/03/11/worlds-richest-people-billionaires-2009-billionaires-intro.html> (03.11.09).

Lenin, Vladimir Ilyich, Concentration of Production and Monopolies, Imperialism, the Highest Stage of Capitalism, 1916, <http://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/ch01.htm> .

Maliye Bakanlığı, 2010 Yılı Bütçe Sunuş Konuşması, 14.12.2009, www.maliye.gov.tr

McKinsey Global Istitute, Global capital markets: Entering a new era, September 2009.

OECD, Growing Unequal?: Income Distribution and Poverty in OECD Countries, Country Notes: Japan, October 2008, <http://www.oecd.org/dataoecd/45/57/41527303.pdf>

Okwe, Mathias ve Collins Olayinka, Abuja, “Global Poverty Worsens, Say World Bank, Others” (18 September 2009), <http://www.ngrguardiannews.com/news/article01> .

Orwell, George, Politics and the English Language, 1946.

Palmer, Steve, “US: Green shoots will become rotting weeds” , Revolutionary Communist Group, FRFI 210 August / September 2009.

Rogoff, Kenneth, “From financial crisis to debt crisis,” www.project-syndicate.org (21 December 2009) .

Rogoff, Kenneth, “The Limits of Dubai”, Project Syndicate, www.project-syndicate.com (27 December 2009).

Roubini, Nouriel, “Financial Gain, Economic Pain” (16.6.2009), <http://www.project-syndicate.org> (24.12.2009).

Sakoui, Anousha, “Number of global defaults at record”, Financial Times, 14-22 December 2009, www.ft.com .

Spadafore, A. Michaela, “Excess Baggage: Weighing the Contribution of Political and Corporate Interests in the W.T.O. Cases over Commercial Aircraft Subsidies”, Dissertation Thesis, Miami university, 2008, www.etc.ohiolink.edu (16.12.2009).

Standart&Poor’s Case-Shiller Home Price Indices-Third Quarter of 2009, www.standardandpoors.com/indices (16.12.2009).

Stiglitz Joseph A., “The Spring of the Zombies”, www.project-syndicate.org (7 May 2009).

Stiglitz, Joseph E., “Too Big to Live”, (7.12.2009).

Stiglitz, Joseph E., “Stimulate or Die” (6.8.2009).

TCMB, Tüketici Güven Endeksi ve Reel Kesim Güven Endeksi, Elektronik Veri Dağıtım Sistemi, www.tcmb.gov.tr

TCMB, Protesto Edilen Senet Sayısı ve Tutarı 2008-2009, www.tcmb.gov.tr .

TEPAV, UNICEF ve Dünya Bankası, “Ekonomik Kriz Türkiye’de Ailelerin Refahını Etkiliyor”, 2009, www.tepav.org.tr

The China Business Review, China Tackles Economic Crisis with Fiscal Stimulus, Consumption Plans, www.uschina.org/benefits.html (19.December.2009).

Thomson, William R., “Global Financial Crisis Worst Since 1930’s Depression”, The Market Oracle, Stock-Markets / Credit Crisis, 2008, <http://www.marketoracle.co.uk/Article5533.html> (20.6.2008).

TUİK, İmalat Sanayiinde Eğilimler, Kasım 2009, www.tuik.gov.tr

TUİK, Yıllara ve Aylara Göre Dış Ticaret, www.tuik.gov.tr .

UN, Human Development Report, 1998.

Walker, Shaun () “Cold, hunger and job losses ignite dissent in Russian town”,<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/cold-hunger-and-job-losses-ignite-dissent-in-russian-town-1690418.html>, (25 May 2009).

Wall Street Pit, “Roubini Sees US Economy Facing ‘Death by a Thousand Cuts’”, (14 September 2009), www.wallstreetpit.com .

Wei, Lingling, “The Most Toxic Loans in Commercial Real Estate”, The Wall Street Journal (7 October 2009),

Weidner, David, “Wall Street is doing great, except that it’s losing Money”, MarketWatch ,The Wall Street Journal, Digital Network, <http://www.marketwatch.com/story/in-search-of-profits-on-wall-street> .

Wolff, Rick, “The Reality Behind Economic Recovery”, Rethinking Marxism, 2009, (30 August 2009).

World Bank ,The World Bank Annual Report , 2009, <http://web.worldbank.org> .

World Bank, Development Indicators, 2008.

Yaffe, David, “Parasitism remains at the heart of British capitalism”, Revolutionary Communist Group, FRFI 210, August / September 2009.